The Greek Review of Social Research

Vol 36 (1979)

36-37

Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων

Χ. Ν. Γεωργαντίδης, Ηλ. Νικολακόπουλος

doi: [10.12681/grsr.469](https://doi.org/10.12681/grsr.469)

Copyright © 1979, Χ. Ν. Γεωργαντίδης, Ηλ. Νικολακόπουλος

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Γεωργαντίδης Χ. Ν., & Νικολακόπουλος Η. (1979). Η εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων. *The Greek Review of Social Research*, 36, 448–468. <https://doi.org/10.12681/grsr.469>

ή εξέλιξη της έκλογικης δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων

των
Χ. Ν. Γεωργαντίδη
και
'Ηλ. Νικολακόπουλου

Η μελέτη αυτή πρόκειται να παρουσιαστεί σε μία άλλη μορφή με τίτλο *Aspects de l'implantation électorale του PCG entre les deux guerres*, στην ομάδα εργασίας με θέμα «Processus électoraux et clivages politiques dans l'Europe du Sud», στη διάρκεια της έτησιας συνόδου του European Consortium for Political Research (Φλωρεντία, 24-29 Μαρτίου 1980). Για τό ΕCPR βλ. σελ. 471 του παρόντος τεύχους.

1. Η εξέλιξη, οι διακυμάνσεις και ή κατανομή της έκλογικης δύναμης του ΚΚΕ¹ κατά τη διάρκεια του μεσοπολέμου αποτελούν ένα σημαντικό πεδίο όπου άντανανκλᾶται και άποτυπώνεται ή διαδικασία διαμόρφωσης και έδραίωσης της έπιρροής του καθώς και ή σύνθεση της λαϊκής του βάσης.² Βέβαια, τά έκλογικά άποτελέσματα αποτελούν μόνον ένα από τούς δείκτες της πολιτικής έπιρροής του ΚΚΕ, τά όρια του όποιου καθορίζονται από τούς γενικούς και ειδικούς μηχανισμούς λειτουργίας του «έκλογικού-άντιπροσωπευτικού» συστήματος στην Έλλάδα του μεσοπολέμου και από τό ιδιαίτερο βάρος που είχαν άλλες πρακτικές του κόμματος, όπως π.χ. ή παρουσία και δράση του στό συνδικαλιστικό επίπεδο.

Όμως τά όρια της «έκλογικής» προσέγγισης δέν πρέπει νά έχουν ως συνέπεια και την ύποτιμηση της σημασίας αυτής της προσέγγισης. Πρώτον γιατί τά έκλογικά άποτελέσματα παρέχουν την πληρέστερη συγχρονική και διαχρονική εικόνα της άπήχησης του ΚΚΕ, γιά τό σύνολο της χώρας και γιά κάθε περιοχή ειδικότερα. Δεύτερον γιατί, στό μέτρο που τό ΚΚΕ ήταν ριζικά διαφοροποιημένο από τά ύπόλοιπα κόμματα της έποχής, ή έπιλογή της έκλογικής ταύτισης μαζί του συνεπάγετο, και γιά τόν ψηφοφόρο, μία αντίστοιχη άποδέσμευση και διαφοροποίηση. Τρίτον γιατί και τό ίδιο τό ΚΚΕ ποτέ δέν ύποτίμησε τό έκλογικό πεδίο. Άπό την πρώτη στιγμή που άντιμετώπισε τό πρόβλημα των έκλογών (στό

1. Η όνομασία που δίνεται στό κόμμα, στό ιδρυτικό συνέδριο τό Νοέμβριο του 1918, είναι Σοσιαλιστικό Έργατικό κόμμα της Έλλάδος. Άπό τό 2ο τακτικό συνέδριο, ό τίτλος γίνεται Σοσιαλιστικό Έργατικό (Κομμουνιστικό) κόμμα της Έλλάδος (ΣΕ(Κ)ΚΕ ή ΣΕΚΕ(Κ)). Άπό τό 3ο έκτακτο συνέδριο (Νοέμβριος - Δεκέμβριος 1924) και μέχρι τό 1943 όνομάζεται Κομμουνιστικό Κόμμα της Έλλάδος (Έλληνικό Τμήμα της Κομμουνιστικής Διεθνούς). Άπό τό 1943, Κομμουνιστικό Κόμμα Έλλάδας.

2. Για την ιστορία του ΚΚΕ υπάρχουν οι έξι βασικές πηγές: ή καθημερινή προινή έφημερίδα ό *Ρίζοσπάστης* που έξέφραζε τις έπίσημες άπόψεις του κόμματος, τό μηνιαίο θεωρητικό περιοδικό *Κομμουνιστική Έπιθεώρηση* και ή έκδοση των άποφάσεων, άνακοινώσεων και δηλώσεων του ΚΚΕ σε τέσσερις τόμους και με τίτλο *Τό ΚΚΕ. Έπίσημα κείμενα*. Η τελευταία έκδοση συμπληρώνεται από μία παλιότερη έκδοση, *Τό ΚΚΕ από τό 1918 έως τό 1931*, τόμοι δύο, Άθήνα 1947, ή όποια περιλαμβάνει τά πρακτικά των συζητήσεων και όρισμένες εισηγήσεις της ΚΕ στό τακτικά και έκτακτα συνέδρια του ΚΚΕ μέχρι τό 1924. Και οι δύο τελευταίες εκδόσεις είναι έπίσημες εκδόσεις της ΚΕ του ΚΚΕ. Άπό τις μελέτες γιά τό ΚΚΕ θά μπορούσαμε νά αναφέρουμε: Άβρ. Μπεναρόγια, *Η πρώτη σταδιοδρομία του έλληνικού προλεταριάτου*, Άθήνα 1975· Άγγ. Ι. Έλεφάντη, *Η επαγγελία της άδύνατης επανάστασης. ΚΚΕ και άστισμός στόν μεσοπόλεμο* (Άθήνα), 1976· Γ.Δ. Κατσούλη, *Ιστορία του Κομμουνιστικού Κόμματος Έλλάδας*, Άθήνα 1976 (επτάτομο έργο του όποιου οι πρώτοι τέσσερις τόμοι καλύπτουν την περίοδο που μάς ενδιαφέρει): Κ. Μοσχώφ, *Εισαγωγικά στην ιστορία του κινήματος της έργατικής τάξης*, Θεσσαλονίκη 1979 (κυρίως τά κεφάλαια 14,15 και 16). Έπίσης όρισμένα κεφάλαια από τόν Γ. Κορδάτο, *Ιστορία της Νεώτερης Έλλάδας*, τόμ. Ε' (1900-1924), Άθήνα 1958.

2ο συνέδριο τον 'Απρίλιο του 1920) τάχθηκε υπέρ της «κατ' άρχήν συμμετοχής» του κόμματος στις εκλογές, απορρίπτοντας τις απόψεις «υπέρ της κατ' άρχήν άποχής, υπέρ του αντικονιουβουλευτισμού», που είχαν έκφραστεί από όρισμένα μέλη του κόμματος.³ Η θέση αυτή παρέμεινε άμετάβλητη σ' όλη την εξεταζόμενη περίοδο, άσχετα από το συγκεκριμένο περιεχόμενο που έδινε κάθε φορά το ΚΚΕ στη συμμετοχή του στις εκλογές ή τη γενικότερη θέση του ως προς το κοινοβουλευτικό σύστημα. «Έτσι το ΚΚΕ συμμετείχε σ' όλες τις έκλογικές άναμετρήσεις του μεσοπολέμου (μέ μοναδική εξαίρεση το δημοψήφισμα της 22.11.1920) δίνοντας μάλιστα, τις περισσότερες φορές, ιδιαίτερη σημασία στην προετοιμασία και διεξαγωγή της έκλογικής μάχης».⁴

Στο πρώτο μέρος αυτού του άρθρου γίνεται μία συνοπτική έπισκόπηση της εξέλιξης της έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ σέ έθνικό επίπεδο. Η έκταση που δίνεται σέ όρισμένα σημεία που θίγονται σ' αυτό τό τμήμα του άρθρου όφειλεται στο γεγονός ότι τά θέματα που σχετίζονται μέ την έκλογική παρουσία του ΚΚΕ κατά την εξεταζόμενη περίοδο ελάχιστα έχουν μελετηθεί. Σχετικά μέ τις εκλογές του 1920 και του 1923 (που δέν υπάρχουν δημοσιευμένα αποτελέσματα), παρατίθενται τά στοιχεία που στάθηκε δυνατόν να έντοπισθούν στις έφημερίδες της εποχής, και τά όποια προσφέρουν μία σχετικά ίκανοποιητική εικόνα της άρχικής έκλογικής άπής της του ΚΚΕ, άναντρέποντας όρισμένες άπόψεις που επικρατούν μέχρι σήμερα (βλ. επίσης Παραρτήματα Ι και ΙΙ). Σχετικά μέ τά δημοσιευμένα αποτελέσματα των εκλογών του 1928 και του 1933⁵ επισημαίνονται όρισμένα σημαντικά σφάλματα στον τρόπο ύπολογισμού των ψήφων του ΚΚΕ στις εκλογές αυτές (βλ. και Παράρτημα ΙΙΙ), σφάλματα που έχουν όδηγήσει επίσης σέ μία στρεβλή εικόνα της διαχρονικής εξέλιξης της έκλογικής του δύναμης. Στο δεύτερο μέρος επιχειρείται μία πρώτη άπόπειρα προσέγγισης της γεωγραφικής κατανομής της έκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ. Τά διάφορα θέματα

θίγονται κυρίως σέ γενικό επίπεδο μέ στόχο την όριοθέτηση ενός πλαισίου, και τον έντοπισμό όρισμένων συγκεκριμένων προβλημάτων· πρόκειται δηλαδή ούσιαστικά για σχέδιο μελέτης. Άς σημειωθεί τέλος ότι ό περιοριζόμενος χαρακτήρας αυτού του άρθρου όδήγησε στην έπιλογή νά μή θιγούν καθόλου σημαντικά θέματα που σχετίζονται μέ την έκλογική παρουσία του ΚΚΕ κατά τον μεσοπόλεμο, όπως τό πρόβλημα των έκλογικών συνεργασιών του κόμματος, οι θέσεις του ως προς τις εκλογές και την κοινοβουλευτική δράση, τά έκλογικά του προγράμματα, ή συμμετοχή του στις δημοτικές και κοινοτικές εκλογές, τά κοινωνικά και πολιτικά χαρακτηριστικά των ύποψηφων του κόμματος, και ή δράση του στο κοινοβούλιο.

2. Άφετηρία της έκλογικής ιστορίας του ΚΚΕ αποτελούν οι εκλογές της 1ης Νοεμβρίου 1920, οι πρώτες μετά την ίδρυση του ΣΕΚΕ. Όμως όρισμένες άπό τις οργανωμένες δυνάμεις που συνέβαλαν στη δημιουργία του ΣΕΚΕ διέθεταν, ήδη πριν από την ίδρυσή του, μία δική τους έκλογική παρουσία, που χρονικά έκτείνεται στην προηγούμενη δεκαετία, και ή όποία μπορεί να θεωρηθεί ως ή έκλογική προιστορία του ΚΚΕ. Η κυριότερη άπό τις δυνάμεις αυτές ήταν ή Φεντερασιόν της Θεσσαλονίκης, ή έκλογική παρουσία της όποίας χρονολογείται σχεδόν άπό την ίδρυσή της· τό Μάρτιο του 1910 συμμετείχε στις δημοτικές εκλογές της Θεσσαλονίκης, όπου συγκέντρωσε περίπου τό 40% των ψήφων της ισραηλιτικής κοινότητας, δηλαδή περίπου τό 20% του συνόλου των ψήφων,⁶ ενώ τό 1912 πήρε μέρος στις εκλογές για τη δεύτερη Έθνοσυνέλευση της Όθωμανικής Αυτοκρατορίας, χωρίς όμως έπιτυχία, λόγω της τρομοκρατίας που άσκησαν οι Νεότουρκοι.⁷

Στις εκλογές της 31.5.1915, οι σοσιαλιστές της Θεσσαλονίκης, κύριος κορμός των όποιών ήταν ή Φεντερασιόν, συνεργάστηκαν έκλογικά μέ την «Ήνωμένη Άντιπολίτευση» του Δημ. Γούναρη, ύστερα άπό σχετική άπόφαση που πήρε ή «πρώτη πανελλαδική σοσιαλιστική συνδιάσκεψη» (Άπρίλιος 1915, 'Αθήνα). Η νίκη του ψηφοδελτίου της Ήνωμένης Άντιπολίτευσης στη Θεσσαλονίκη είχε σάν αποτέλεσμα την έκλογή ως βουλευτών, του 'Αριστ. Σίδερη, που έκπροσωπούσε τους Έλληνες σοσιαλιστές και του 'Αλβ. Κουριέλ, που όρίστηκε άπό τη Φεντερασιόν.⁸ Για τις ίδιες εκλογές όρίστηκε έ-

6. Βλ. Μοσκόφ, ό.π., σελ. 371.

7. Βλ. Μοσκόφ, ό.π., σελ. 370-371 και 377-378. Έπίσης Μπεναραόγια, ό.π., σελ. 64-65.

8. Βλ. Μπεναραόγια, ό.π., σελ. 89-90. Ό Κορδάτος (ό.π., σελ. 505) και ό Μοσκόφ (ό.π., σελ. 393) θεωρούν και τους δύο βουλευτές ως βουλευτές της «Φεντερασιόν». Μέ βάση τά αποτελέσματα στην περιφέρεια Θεσσαλονίκης, όπως δημοσιεύονται σέ έφημερίδα της εποχής, ό 'Αριστ. Σίδερης συγκέντρωσε 39.006 ψήφους (λευκά σφαιρίδια), επί 61.290 ψηφισάντων, και εκλέχτηκε 18ος κατά σειρά έπιτυχίας, επί 32 εκλεγέντων, ενώ ό 'Αλβ.

3. Βλ. Το ΚΚΕ άπό τό 1918 έως τό 1931, τόμος Α', σελ. 47.

4. Στις εκλογές του 1920 και του 1923, τό ΣΕΚΕ(Κ) συμμετείχε στις εκλογές μέ τον τίτλο του. Στις εκλογές του 1926 ως 'Ενιαίο Μέτωπο Έργατών, Άγροτών και Προσφύγων. Στις εκλογές του 1928, του 1932 και του 1933 συμμετείχε ως 'Ενιαίο Μέτωπο Έργατών και Άγροτών. Στις εκλογές του 1935, τό ΚΚΕ συμμετείχε ως Παλλαϊκό Μέτωπο Δημοκρατικών Έλευθερίων (έκλ. περιφέρεια Θεσσαλονίκης), ως Κοινό Μέτωπο Έργατών, Άγροτών και Έπαγγελματιών (έκλ. περιφέρειες Δράμας, Καβάλας και Λέσβου) και ως 'Ενιαίο Μέτωπο Έργατών και Άγροτών (στις ύπόλοιπες έκλογικές περιφέρειες). Στις εκλογές του 1936, ως Παλλαϊκό Μέτωπο.

5. Για τά αποτελέσματα των βουλευτικών εκλογών άπό τό 1926 και μετά, καθώς και για τά αποτελέσματα των γενοσηματικών εκλογών του 1929 και του 1932, βλ. τις σχετικές έκδόσεις της Γενικής Στατιστικής Υπηρεσίας της Έλλάδος, Υπ. Έθνικής Οικονομίας.

πίσης ἀπὸ τὴ Συνδιάσκεψη ὡς ὑποψήφιος στὴν Καβάλα ὁ Π. Δημητράτος, ὁ ὁποῖος ὁμῶς εἶχε τὴν ὑποστήριξη μόνο τῆς τοπικῆς σοσιαλιστικῆς νεολαίας.⁹ Οἱ Ἄρ. Σίδερισ καὶ Ἀλβ. Κουριεὺλ πῆραν μέρος στὸ ἱδρυτικὸ συνέδριο τοῦ ΣΕΚΕ, τὸ ὁποῖο βρέθηκε νὰ διαβέτη τὴ στιγμή τῆς ἱδρύσεώς του δύο βουλευτές.¹⁰

Πρῶτος σταθμὸς στὴν ἐκλογικὴ πορεία τοῦ ΚΚΕ εἶναι οἱ ἐκλογές τῆς 1.11.1920. Ἀμέσως μετὰ τὸν προσδιορισμὸ τοῦ χρόνου διεξαγωγῆς τῶν ἐκλογῶν τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκάλεσε Ἐκτακτὸ Ἐκλογικὸ Συνέδριο (16-19.9.1920), τὸ ὁποῖο ἐξέλεξε, ὕστερα ἀπὸ ψηφοφορίαν, 21 ἄτομα ὡς ὑποψηφίους τοῦ κόμματος. Ὁ κατάλογος τῶν ὑποψηφίων συμπληρώθηκε λίγες μέρες ἀργότερα μετὰ δύο μουσουλμάνους πού ἐπέλεξαν τὰ τμήματα Καβάλας καὶ Δράμας, καὶ ἔτσι τὸ ΣΕΚΕ(Κ) παρουσίασε συνολικὰ 23 ὑποψηφίους μετὰ τοὺς ὁποίους κάλυψε 30 ὑποψηφιότητες (βλ. Παράρτημα Ι).¹¹ Στὸ συνέδριο ἐγίνε ἐπίσης ἐκτεταμένη συζήτηση γιὰ τὴν περιφέρειες ὅπου ἔπρεπε νὰ ὑποδειχτοῦν ὑποψήφιοι τοῦ κόμματος. Τελικὰ ὑποψήφιοι τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) ὀρίστηκαν στοὺς νομοὺς Ἀττικοβοιωτίας, Λάρισας, Θεσσαλονίκης, Δράμας, Ἀχαΐας καὶ Ἡλίδος, Σερρών καὶ Εὐβοίας. Ἀπὸ τὴν περιφέρειες αὐτές οἱ τέσσερες πρῶτες χαρακτηριστήθηκαν ἀπὸ τὸ συνέδριο «ὡς κύριοι νομοὶ διὰ τὴν ἐκλογικὴν δρᾶσιν» τοῦ κόμματος καὶ γι' αὐτὸ σὲ καθέναν ἀπὸ αὐτοὺς ὀρίστηκαν 6-7 ὑποψήφιοι, ἐνῶ στοὺς ὑπόλοιπους μόνο 1-2.¹² Στὶς περιφέρειες ὅπου τὸ ΣΕΚΕ(Κ) ὑπέδειξε τελικὰ ὑποψηφίους λειτουργοῦσαν τὰ 6 ἀπὸ τὰ 7 τμήματα τοῦ κόμματος καὶ οἱ 6 ἀπὸ τοὺς 9 ἀναγνωρισμένους ὁμίλους.

Ἡ μέ σχετικὴ ἀκρίβεια προσέγγιση τῆς ἐκλογικῆς ἀπλήξης τοῦ ΣΕΚΕ(Κ), ὅπως αὐτὴ ἐκφράστηκε στὶς ἐκλογές τῆς 1.11.1920, παρουσιάζει σημαντικές δυσκολίες πού ὀφείλονται σὲ δύο κυρίως αἰ-

τίες. Πρῶτον, στὸ γεγονός ὅτι δὲν ἔχουν δημοσιευτεῖς τὰ ἐπίσημα ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν καί, δεύτερον, στὸ γεγονός ὅτι ἡ ψηφοφορία μέ σφαιρίδιο ἐπέτρεπε τὴν ταυτόχρονη ὑπερψηφίση ὁσων ὑποψηφίων ἤθελε ὁ ἐκλογέας. Βέβαια, τὸ κλίμα τὸ «Διχασμοῦ» λειτουργοῦσε ἀποτρεπτικὰ στὴν ταυτόχρονη ὑπερψηφίση ὑποψηφίων καὶ ἀπὸ τὶς δύο κυρίαρχες πολιτικές παρατάξεις, δὲν ἴσχυε ὁμῶς τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τοὺς ὑποψηφίους τοῦ ΣΕΚΕ(Κ).

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ συνολικὸ ἀριθμὸ ψήφων πού συγκέντρωσε τὸ ΣΕΚΕ(Κ), ὁ Ν. Δημητράτος, γραμματέας τοῦ κόμματος ἐκείνη τὴν ἐποχὴ, σὲ δηλώσεις ἀμέσως μετὰ τὶς ἐκλογές ἀνάφερε ὅτι «100.000 Ἑλλήνων ἐργατῶν, χωρικῶν, στρατιωτῶν καὶ διανοουμένων» ψήφισαν «ἀποκλειστικῶς ὑπὲρ τῆς σημαίας μας» ἢ ἔδωσαν «ψῆφο συμπαθείας».¹³ Ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς τὸν 100.000, ὁ ὁποῖος ἐπαναλήφθηκε καὶ σὲ ἄλλα κομματικὰ κείμενα τῆς ἐποχῆς (π.χ. ἄρθρο τοῦ Πετσόπουλου στὸ *Ριζοσπάστη* στίς 9.11.1920, προκήρυξη πού δημοσιεύθηκε στὸν *Εργατικὸ Ἀγῶνα* στίς 29.11.1920),¹⁴ υἱοθετήθηκε στὴ συνέχεια καὶ ἀπὸ διάφορους μελετητὲς πού ἀσχολήθηκαν μετὰ αὐτὸ τὸ θέμα.¹⁵ Ὅμως μέ βάση τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα πού δημοσιεύθηκαν στίς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς¹⁶ καὶ ὀρισμένα ἄλλα στοιχεῖα προκύπτει ὅτι στίς τέσσερες ἐκλογικὲς περιφέρειες πού εἶχαν χαρακτηριστεῖ ἀπὸ τὸ ΣΕΚΕ(Κ) ὡς «κύριοι νομοὶ διὰ τὴν ἐκλογικὴν δρᾶσιν», τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε συνολικὰ περίπου 45.000 ψήφους, πού ἀναλύονται σὲ γενικὲς γραμμές ὡς ἑξῆς: στὴν Ἀττικοβοιωτία 12 χιλιάδες (15%), στὸ νομὸ Λαρίσης 10 χιλιάδες (30%), στὸ νομὸ Θεσσαλονίκης 14,5 χιλιάδες (38%) καὶ στὸ νομὸ Δράμας 8,5 χιλιάδες (46%) (βλ. Παράρτημα Ι).¹⁷ Ἐπομένως εἶναι λο-

Κουριεὺλ συγκέντρωσε 38.813 ψήφους καὶ ἐκλέχτηκε 23ος κατὰ σειρά ἐπιτυχίας. Βλ. *Τὸ Φῶς* (Θεσσαλονίκη), 21.6.1915.

9. Βλ. Μπενάρη, ὁ.π., σελ. 90. Σχετικὰ μετὰ τὴν ὑποψηφιότητα τοῦ Π. Δημητράτου στὴν Καβάλα, ὁ Ἀρτίτης, στὸ ἐκλογικὸ συνέδριο τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) τὸ 1920, εἶπε: «σὰ 1915 ὅταν ἐπῆγαμε διὰ τὰς ἐκλογὰς εἰς τὴν Καβάλαν ἔαμε μὴ Νεολαία. Ἡ ἐργατικὴ τάξις ἦτο ἐντελὸς ἐθνηρικὴ πρὸς ἡμᾶς. Εἰς τὰ χωρία, εἰς τὴν Δράμαν, δὲν εἶχαμε κανέναν. Καὶ ἐν τούτοις ἤλαμε μετὰ τὸν πρῶτον ἐπιλαχόντων». Βλ. *Ριζοσπάστης*, 19.9.1920.

10. Ἡ Βουλὴ τῆς 31.5.1915, πού διαλύθηκε τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1915, ἐπανασυγκλήθηκε τὸν Ἰούνιον τοῦ 1917 καὶ λειτουργήσε ὡς τὸ Σπετιέριον τοῦ 1920 («Βουλὴ τὸν Λαζάρων»).

11. Στὴ σχετικὴ ἀπόφαση τοῦ συνεδρίου ἀναφέρεται ὅτι ἐπιλέχθηκαν ὡς ὑποψήφιοι 23 ἄτομα (*Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, 129-130, *Τὸ ΚΚΕ 1918-1931*, τόμ. Α', σελ. 114 καὶ *Ριζοσπάστης*) ἀλλὰ τὰ ὀνόματα πού παρατίθενται εἶναι συνολικὰ 21 (23 ἐγίναν ὕστερα ἀπὸ τὴν προσθήκην τῶν δύο μουσουλμάνων ὑποψηφίων). Ἐὰς σημειωθεῖ ὅτι ὁ Ἀ. Σολάρο (*Storia del Partito Comunista Greco*, Milano 1973 καὶ ἑλληνικὴ μετάφρασις, Ἀθήνα, 1975) συγχέονται τὴν ἐκλογὴ τῶν ὑποψηφίων ἀπὸ τὸ συνέδριο μετὰ τῆς βουλευτικῆς ἐκλογῆς ἀναφέρει ὅτι τὸ 1920 τὸ ΣΕΚΕ ἐξέλεξε 23 βουλευτές (σελ. 28 τῆς ἰταλικῆς ἐκδόσεως καὶ σελ. 38 τῆς ἑλληνικῆς).

12. *Ριζοσπάστης*, 19.9.1920.

13. Βλ. *Ριζοσπάστης*, 6.11.1920, *Ἐργατικὸς Ἀγὼν*, 8.11.1920 καὶ *Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, σελ. 162.

14. *Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, σελ. 172. Ἡ προκήρυξη πού ὑπογράφεται ἀπὸ τὸ «Ἐκτελεστικὸ Συμβούλιον τῶν σοβιετ τῶν στρατιωτῶν τῆς Ἑλλάδος» ἀναφέρει ὅτι τὸ Κομμουνιστικὸ Κόμμα συγκέντρωσε τὶς 100.000 ψήφους μόνο σὲ τέσσερες περιφέρειες.

15. Βλ. Κορδάτος, ὁ.π., σελ. 544, Καρανικόλας, *Οἱ νόδες ἐκλογῆς στὴν Ἑλλάδα* (1844-1936), Ἀθήνα, 1973, σελ. 384, Μοσκοφῶ, ὁ.π., σελ. 407 καὶ *Ἐπίσημα Κείμενα*, τόμ. Ιος, σελ. 556 (ἡμερολόγιον τὸν κυριότερον γεγονότων).

16. Σχετικὰ μετὰ τὰ ἐκλογικὰ ἀποτελέσματα πού δημοσιεύθηκαν στίς ἐφημερίδες τῆς ἐποχῆς, ὁ Ἀλέξ. Παπαναστασίου στὸ ἄρθρο τοῦ «Δημοκρατία καὶ ἐκλογικὸ σύστημα» στὸ *Ἀρχεῖον οἰκονομικῶν καὶ κοινωνικῶν ἐπιστημῶν* (Ἀθήνα), τόμος 3, τεύχος Α', Ἰανουάριος-Μάρτιος 1923, σελ. 53, ἀναφέρει ὅτι σὲ ὀρισμένες περιπτώσεις παρουσιάσαν σημαντικὲς διαφορὰς ὡς πρὸς τὰ ἐπίσημα ἀποτελέσματα πού συγκεντρώθηκαν στὴ Διεύθυνση τῆς Στατιστικῆς καὶ τὰ ὁποῖα αὐτὸς χρησιμοποίησε. Ὅμως δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ ἐντοπισθεῖ πού βρίσκονται σήμερα τὰ ἐπίσημα αὐτὰ ἀποτελέσματα.

17. Δὲν στάθηκε δυνατόν νὰ ἐντοπισθοῦν οἱ ψήφοι τῶν ὑποψηφίων τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) στὴν Ἀχαΐα, στὴν Εὐβοία καὶ στίς Σέρρες. Γιὰ τὴν Ἀχαΐα μὴ ἐνδείξει, φυσικὰ ἐξαιρετικὰ ἀνα-

γικό νά υποθεθεί ότι ή συνολική εκλογική του άπήχηση πρέπει νά κυμάνηκε γύρω στους 50.000 περίπου ψήφους.¹⁸

Τά άποτελέσματα των εκλογών της 1.11.1920 δύνουν μιά γενική εικόνα για τήν άρχική εκλογική άπήχηση τού ΣΕΚΕ(Κ). Όμως ή εικόνα ατή είναι άπαραίτητο νά συμπληρωθεί μέ τήν παρατήρηση ότι στή συντριπτική τους πλειοψηφία οι 50.000 περίπου ψηφοφόροι τού ΣΕΚΕ δέν τό ψήφισαν «άποκλειστικά» αλλά τού έδωσαν «ψηφο συμπαθείας» (πρβλ. δηλώσεις Ν. Δημητράτου), δηλαδή ψήφισαν ταυτόχρονα και ύπέρ των ύποψηφών της μιάς ή της άλλης από τίς δύο κύριες πολιτικές παρατάξεις. Πράγματι, σέ όλες σχεδόν τίς περιφέρειες ή εκλογική δύναμη τών Βενιζελικών και τών Κονσταντινικών (δηλαδή ό μέσος όρος των ψήφων πού συγκέντρωναν ό ύποψήφιοι κάθε παρατάξης) καλύπτει πλήρως ή διαφέρει ελάχιστα από τό σύνολο των ψηφισάντων.¹⁹

σφαλή, άποτελούν οι 5.000 περίπου ψήφοι (λευκά σφαιρίδια) πού συγκέντρωναν οι ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) στήν έπ. 'Αχαΐας και στήν έπ. 'Ηλίδος στίς εκλογές τού 1923 (στίς έπ. Αιγαΐας και Καλαβρύτων δέν ύπρχαν ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) τό 1923). Γιά τήν Εύβοια ή μόνη ένδειξη πού ύπάρχει είναι οι 1.000 περίπου ψήφοι πού συγκέντρωσαν οι ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) τό 1923 στήν έπ. Καρυστίας (στήν έπ. Χαλκίδας δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπιστούν τά άποτελέσματα και στήν έπ. 'Ιστιαίας δέν ύπρχαν ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ(Κ) τό 1923). Όσον άφορά τέλος τίς Σέρρες δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπιστούν ούτε τά άποτελέσματα τού 1920 ούτε αυτά τού 1923.

18. Μιά μαρτυρία πού συγκλίνει πρós τήν έκτίμηση ατή είναι ή μαρτυρία τού Μπεναρόγια, ό όποιος όμως δίνει δύο διαφορετικές έκτιμήσεις, μία στό κεφάλαιο τού βιβλίου του τό σχετικό μέ τίς εκλογές της 16.12.1923, όπου άναφέρει ότι τό 1920, τό ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε 46 χιλιάδες ψήφους (δ.π., σελ. 167), και μία στό κεφάλαιο τό σχετικό μέ τίς εκλογές της 1.11.20, όπου άναφέρει ότι τό ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε 35 χιλιάδες ψήφους (δ.π., σελ. 140). Άπό τούς μελετητές πού άσχολήθηκαν μέ τό θέμα ό Κατσούλης κάνει επίσης τήν ίδια σέ γενικές γραμμές έκτίμηση άναφέροντας ότι οι «ύποψήφιοι τού κόμματος πήραν περίπου 40 χιλιάδες ψήφους» (δ.π., τόμ. Α', σελ. 204) και ότι «οι ψήφοι τού κόμματος δέν υπερέβησαν τίς 50.000 (δ.π., τόμ. Α', σελ. 211). Όμως δέν δίνει καμία ένδειξη για τίς πηγές άπ' όπου άντλεί τίς πληροφορίες του και παραθέτει μία κατανομή των ψήφων στίς διάφορες εκλογικές περιφέρειες, πού σέ όρισμένες περιπτώσεις διαφέρει σημαντικά από τήν πραγματικότητα (βλ. Παράρτημα Ι). Τέλος ή ΚΕ τού ΚΚΕ στήν πρόσφατη έκδοση της 'Εξήντα χρόνια άγώνων και θυσιών, χρονικό τού ΚΚΕ άναφέρει (τόμ. Ι, σελ. 31) ότι τό ΣΕΚΕ συγκέντρωσε 50.000 ψήφους, χωρίς νά τεκμηριώνει ατή τήν έκτίμηση. Άς σημειωθεί ότι ή έκδοση ατή βασίζεται στό 'Χρονικό τού άγώνα 1878-1951 πού είχε έκδοθεί τό 1952 (και όπου δέν ύπάρχει καμία άναφορά στίς εκλογές της 1.11.1920) και στό ήμερολόγιο των κυριότερων γεγονότων πού περιέχεται στό «'Επίσημα Κείμενα».

19. Βλ. 'Αλέξ. Παπαναστασίου, *Δημοκρατία και εκλογικό σύστημα*, σελ. 49-55 και πίνακας Α'. Γι' αυτό ό Α.Π. δέν παίρνει ύπ' όψη τον καθόλου τίς ψήφους πού συγκέντρωναν οι ύποψήφιοι τού ΣΕΚΕ, θεωρώντας ότι οι ψηφοφόροι του «κατ' ούσαν είχαν προσχωρήσει» στήν πολιτική παράταξη, κυρίως τών Κονσταντινικών, τούς ύποψηφίους της όποιας ύπερψηφισαν παράλληλα μέ τούς ύποψηφίους τού ΣΕΚΕ (δ.π., σελ. 51). Βλ. επίσης Μπεναρόγια, δ.π. σελ. 226-7 και Κορδάτος, δ.π., σελ. 544.

Στίς έπόμενες εκλογές, πού πραγματοποιήθηκαν στίς 16.12.1923 και από τίς όποιες άπείχαν τά άντιβενιζελικά κόμματα, τό ΣΕΚΕ(Κ) παρουσίασε πολύ μεγαλύτερο αριθμό ύποψηφίων σέ σύγκριση μέ τίς εκλογές της 1.11.1920, και κάλυψε όλες σχεδόν τίς περιφέρειες όπου διέθετε μιά, έστω και μικρή, όργανωμένη δύναμη, μέ έξαιρεση τήν Καλαμάτα, τήν Πρέβεζα, τό 'Αργοςτόλι και τή Μυτιλήνη. Συνολικά τό ΚΚΕ παρουσίασε 59 ύποψηφίους μέ τούς όποιους κάλυψε 83 ύποψηφιότητες σέ 30 περιφέρειες (βλ. Παράρτημα ΙΙ).²⁰

Ή έκτίμηση της εκλογικής άπήχησης τού ΣΕΚΕ(Κ), όπως ατή έκφράστηκε στίς εκλογές της 16.12.1923, προσκρούει βασικά στίς ίδιες δυσκολίες πού άναφέρθηκαν και για τίς εκλογές της 1.11.1920 (δηλαδή ή μη ύπαρξη έπίσημα δημοσιευμένων άποτελεσμάτων και ή ψηφοφορία μέ σφαιρίδιο στίς περισσότερες περιφέρειες). Έπιπλέον τό γεγονός ότι σέ όρισμένες περιοχές, ('Αθήνα-Πειραιάς και περιφέρειες Μακεδονίας και Θράκης) ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε τό ψηφοδέλτιο, τό όποιο, χωρίς νά άποκλείει τήν ταυτόχρονη ύπερψηφίση ύποψηφίων από διάφορες ακόμα κόμματα, όποιαδήποτε τή δυσκόλευε σημαντικά, ένώ στίς ύπόλοιπες διατηρήθηκε τό σφαιρίδιο, εισάγει μία έπιπλέον δυσκολία πού άφορά τίς διαφορετικές έννοιες πού έχει ή ύπερψηφίση των ύποψηφίων τού ΚΚΕ στίς διάφορες περιφέρειες. Μέ βάση τά κατά περιφέρεια άποτελέσματα πού στάθηκε δυνατόν νά συγκεντρωθούν από τίς έφημερίδες της έποχής, προκύπτει ότι ό συνολικός αριθμός ψήφων πού συγκέντρωσε τό ΣΕΚΕ(Κ) στίς εκλογές της 16.12.1923 πρέπει νά ξεπέρασε τίς 50.000.²¹

20. Ό όριστικός κατάλογος των ύποψηφίων παρουσιάζει άρκετές διαφορές από τόν άρχικό κατάλογο πού είχε έγκρίνει τό 'Εκτακό 'Εκλογικό Συνέδριο, τό Σεπτέμβριο τού 1923 (*Ριζοσπάστης*, 15.10.1923). Άς σημειωθεί ότι ή άπόφαση τού 'Εκλογικού Συνεδρίου μέ τήν όποια καθορίστηκε ό κατάλογος των ύποψηφίων δέν έχει άναδημοσιευτεί στή συλλογή *Τό ΚΚΕ 1918-1931* ούτε στό 'Επίσημα Κείμενα, όπως επίσης δέν έχει άναδημοσιευτεί και μία άλλη άπόφαση τού ίδιου συνεδρίου όπου ή πολιτική των ΚΕ τού κόμματος άποδοκιμάζεται από τό Β' συνέδριο (1920) ως τό έκτακό εκλογικό συνέδριο (1923) και διαγράφονται όρισμένα μέλη τους (*Ριζοσπάστης*, 11.12.1923).

21. Συγκεκριμένα, μέ βάση τά άποτελέσματα ή όρισμένες προσεγγιστικές έκτιμήσεις, τό ΣΕΚΕ(Κ), στίς 18 από τίς 30 περιφέρειες όπου παρουσίασε ύποψηφίους, συγκέντρωσε συνολικά περίπου 44.000 ψήφους (βλ. άναλυτικά Παράρτημα ΙΙ). Άπό τίς περιφέρειες στίς όποιες δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπισθούν τά εκλογικά άποτελέσματα, τό ΣΕΚΕ(Κ), σύμφωνα μέ διάφορες ένδείξεις, μόνο σέ τέσσερες (Σέρρες, Δράμα, Καβάλα, 'Εβρος) φαίνεται νά διέθετε μία σχετικά σημαντική δύναμη. Τελείως ένδεικτικά μπορεί νά άναφερθεί ότι στίς περιφέρειες αυτές, όπου τό 1923 ως μέσον ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε τό ψηφοδέλτιο, τό ΚΚΕ συγκέντρωσε τό 1926 περίπου 8.000 ψήφους.

Σχετικά μέ τό σύνολο των ψήφων τού ΣΕΚΕ(Κ) στίς εκλογές της 16.12.1923, ό Κορδάτος άναφέρει τόν αριθμό τών 18.000, τόν όποιο έπαναλαμβάνουν και οι περισσότεροι άπ' όσους άσχολήθηκαν μεταγενέστερα μέ τό θέμα. Βλ. Καρανικόλας, δ.π., σελ.

Από τις ψήφους αυτές, το μεγαλύτερο μέρος, περίπου 35.000, συγκέντρωσε το ΣΕΚΕ(Κ) στις περιοχές όπου ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε το σφαιρίδιο. Για το τμήμα αυτό της εκλογικής του δύναμης ισχύουν επομένως όλες οι παρατηρήσεις (σχετικά με τις «άποκλειστικές ψήφους» και τις «ψήφους συμπαθείας») που έγιναν στην προηγούμενη παράγραφο, με τη διαφορά όμως ότι η αποχή των αντιβενιελικών κομμάτων από τις εκλογές της 16.12.1923 έμπόδιζε την ταυτόχρονη υπερωψίωση φιλοβασιλικών και σοσιαλιστών. Έπομένως η εκλογική δύναμη που παρουσίασε το ΣΕΚΕ(Κ) στις περιοχές αυτές προερχόταν είτε από δικούς του οπαδούς είτε από «ψήφους συμπαθείας» οπαδών της βενιελικής παράταξης, χωρίς φυσικά να αποκλείεται και η υπερωψίωσή του από οπαδούς της αντιβενιελικής παράταξης που αναγκάστηκαν ή προτίμησαν να ψηφίσουν.

Από τις περιοχές που χρησιμοποιήθηκε ως μέσο ψηφοφορίας το σφαιρίδιο, η κύρια εστία δύναμης του ΚΚΕ ήταν η Θεσσαλία όπου συγκέντρωσε συνολικά περίπου 15.000 ψήφους. Ειδικότερα στην περιοχή Λάρισας και Μαγνησίας το ΚΚΕ παρουσίασε ουσιαστικά την ίδια δύναμη με αυτή που εμφάνισε το 1920 (περίπου 10.000 ψήφους). Άξιζε επίσης να επισημανθεί ιδιαίτερα ο μεγάλος αριθμός ψήφων που συγκέντρωσαν οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) και σε πολλές άλλες περιοχές, όπως π.χ. στην Ήπειρο και την Κέρκυρα, και ό οποίος αποτελεί σημαντική ένδειξη για ένα κλίμα αποδοχής και συμπαθείας που όμως δεν συγκεκριμενοποιήθηκε εκλογικά ούτε υλοποιήθηκε οργανωτικά στη διάρκεια του μεσοπολέμου.

Σε αντίθεση με τις περιοχές όπου διατηρήθηκε ως μέσο ψηφοφορίας το σφαιρίδιο, στις περιοχές όπου χρησιμοποιήθηκε το ψηφοδέλτιο το ΚΚΕ παρουσίασε μία έντυπια πτώση σε σχέση με τις εκλογές της 1.11.1920. Ίδιαίτερα στην περιοχή Άθηνων-Πειραιώς και στη Θεσσαλονίκη, η δύναμή του μειώθηκε περίπου στο 1/4. Η πτώση αυτή, χωρίς να υποτιμούνται οι συνδυασμένες επιπτώσεις που πιθανόν είχαν από' ενός η γενική πολιτική συγκυρία και ειδικότερα η έσωκομματική διαπάλη στο ΣΕ-

ΚΕ(Κ),²² πρέπει να θεωρηθεί πως οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αλλαγή του τρόπου ψηφοφορίας, ή όποια λειτουργούσε αποτρεπτικά για την έκφραση μιας «ψήφου συμπαθείας». Έτσι στις περιοχές αυτές, τα αποτελέσματα των εκλογών της 16.12.1923, μπορεί να θεωρηθεί ότι θέτουν τα πραγματικά δρία της αρχικής εκλογικής άπληξης του ΚΚΕ σε σχέση με το γενικότερο πλαίσιο «συμπαθείας» και αποδοχής που εκφράζουν τα αποτελέσματα των εκλογών της 1.11.1920.

Τα αποτελέσματα των εκλογών, παρά την περιορισμένη δύναμη που εμφάνισε το ΣΕΚΕ(Κ) σε Άθηνων-Πειραιά και Θεσσαλονίκη, μπορούν να θεωρηθούν εκ των υστέρων ως σχετική έπιτυχία του ΣΕΚΕ(Κ), με δεδομένη μάλιστα την έντονη έσωκομματική κρίση που περνούσε εκείνη την εποχή. Όμως η ήγεςία του κόμματος φαίνεται ότι βασίζονταν σε πολύ πιο αισιόδοξες προβλέψεις, έλπιζοντας και σε εκλογή βουλευτών,²³ γι' αυτό θεώρησε τα αποτελέσματα σαν άποτυχία.²⁴

Οι εκλογές της 7.11.1926, με τη γενίκευση του ψηφοδελτίου ως μέσου ψηφοφορίας, την εφαρμογή της άπλης αναλογικής και την ύπαρξη δημοσιευμένων αποτελεσμάτων είναι οι πρώτες που έπιτρέπουν μια αναλυτική θεώρηση της εκλογικής άπληξης του ΚΚΕ. Στις εκλογές αυτές το ΚΚΕ κάλυψε με υποψήφιους το σύνολο σχεδόν της Έλλάδας και —παρ' όλο που βγαίνει από μια περίοδο μαζικών διώξεων και είχε μόνο δύο μήνες για την ανασυγκρότησή του—σπείρωσε σημαντική έπιτυχία, συγκεντρώνοντας συνολικά 41.982 ψήφους (4,38%) και εκλέγοντας, για πρώτη φορά, 10 βουλευτές (βλ. και Χάρτη 1).

Τα αποτελέσματα των εκλογών της 7.11.1926 έχουν μια ιδιαίτερη σημασία για τη μελέτη της εδραίωσης της εκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ κατά το μεσοπόλεμο γιατί, σε σχέση με τη διάχυτη συμπαθεία προς το ΣΕΚΕ(Κ) που είχε εκφραστεί στις εκλογές του 1920 και 1923, παρέχουν την πρώτη συ-

22. Τα στελέχη που είχαν άπομακρυνθεί από το ΣΕΚΕ(Κ) στη διάρκεια της έσωκομματικής κρίσης του 1922-23, διέθεταν μια σχετική έπιρροή κυρίως στην Άθήνα-Πειραιά και στη Θεσσαλονίκη· επίσης τις παραμονές των εκλογών είχε εκδηλωθεί η διαφωνία του τμήματος της Θεσσαλονίκης σχετικά με το σύνθημα της «έργατοαγροτική κυβέρνηση» (βλ. *Έπιστομα Κείμενα*, τόμ. 1ος, σελ. 348 και Μπενάρδια, δ.π., σελ. 165). Τέλος πρέπει να σημειωθεί ότι η αποχή του συνόλου σχεδόν της ιεραρχικής κοινότητας, ως διαμαρτυρία για την ίδρυση χωριστού εκλογικού συλλόγου, άποτέλεσε το ΣΕΚΕ(Κ) από ένα σημαντικό κείμενο της δύναμης του στη Θεσσαλονίκη.

23. Και τα δύο σχέδια προγράμματος που υποβλήθηκαν στο εκλογικό συνέδριο, το ένα της Κ.Ε. (βλ. *Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1931*, τόμ. Α', σελ. 234-239) και το άλλο του Ε. Σταυρίδη (*Προσπάσεις*, 9.9.1923) αφερόντων πολύ μεγάλο τμήμα τους στη μελλοντική δράση των κομμουνιστών βουλευτών στο Κοινοβούλιο.

24. Βλ. συζήτηση στο Έθνικόν Συμβούλιο το Φεβρουάριο του 1924 (*Το ΚΚΕ από το 1918 έως το 1931*, τόμ. Α', 275-276).

392, Έλεφάντης, δ.π., σελ. 303, Κατσούλης δ.π., τόμ. Β', σελ. 65 και *Έπιστομα Κείμενα*, τόμ. 1ος, σελ. 563 (ήμερολόγιο των κυριοτέρων γεγονότων). Ο Μοκώφ τέλος (δ.π., σελ. 427) αναφέρεται σε 14.000 ψήφους, οι όποιοι κατά τη γνώμη του άντιστοιχούν σε 1,4%. Όμως στη συνέχεια υποστηρίζει ότι «το γενικό ποσοστό (του ΣΕΚΕ) θά πρέπει να υπολογισθεί όπωσδήποτε πολύ πιο πάνω από το έπιστομα (,), ίσως στα 4-5% του εκλογικού σώματος», αλλά χωρίς να τεκμηριώνει την έκτιμηση αυτή ούτε να διευκρινίζει σε ποιά βάση υπολογίζει τα ποσοστά. Ας σημειωθεί επίσης ότι ο Κορδάτος σε άρθρο του στην *Λαο. Έπ.* (Ιούνης 1924, σελ. 177-179), σχετικά με το Δημοψήφισμα του 1924 υποστηρίζει ότι «άρκετα μεγάλας, σημαντικές αριθμικές ψήφων (ύπέρ τας 100 χιλιάδας) (...) άνήκουν άποκλειστικώς εις το ΚΚΕ» (βλ. και Κορδάτος δ.π., σελ. 686).

νολική εικόνα μιάς συγκροτημένης και μορφοποιημένης έκλογικής βάσης. 'Επιπλέον, η σημαντική έκλογική πτώση του ΚΚΕ στις βουλευτικές εκλογές του 1928 και στις γερουσιαστικές εκλογές του 1929, τό μεγάλο χρονικό διάστημα που μεσολάβησε ως τις εκλογές του 1932 και οι καθοριστικές για τό ΚΚΕ ανακατατάξεις που σημειώθηκαν στό διάστημα αυτό, δίνουν μιά ιδιαίτερη βαρύτητα στό άποτέλεσμα των εκλογών της 7.11.1926, ως σημείο άναφοράς για τήν έκλογική έπιρροή του ΚΚΕ κατά τήν πρώτη φάση της πολιτικής παρουσίας του. Δυστυχώς όμως ή «Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 7ης Νοεμβρίου 1926» παραθέτει τά άποτέλεσματά μόνο κατά έκλογικές περιφέρειες, γεγονός πού δυσχεραίνει σημαντικά τόν άναλυτικό έντοπισμό της έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ.

Οί βουλευτικές εκλογές της 19.8.1928—πού χαρακτηρίζονται από τή θριαμβευτική έπικύρωση της έπανάδοι στην ένεργό πολιτική του 'Ελ. Βενιζέλου—άντανακλούν για τό ΚΚΕ τή μεγαλύτερη κάμψη πού γνώρισε ή έκλογική έπιρροή του κατά τό μεσοπόλεμο. Στις εκλογές αυτές τό ΚΚΕ παρουσίασε 78 μόνο ύποψηφίους και κάλυψε σέ σχέση με τις εκλογές του 1926 λιγότερες περιοχές της χώρας. Συνολικά συγκέντρωσε περίπου 24.000 ψήφους (2,3%), έχασε δηλαδή, σέ σχέση με τις εκλογές του 1926, περίπου τή μισή έκλογική του δύναμη (βλ. και Χάρτη 2). Σχετικά μέ τό σύνολο των ψήφων του ΚΚΕ στις εκλογές του 1928 (συνολικά και κατά περιφέρεια) ή Γενική Στατιστική 'Υπηρεσία της 'Ελλάδος ('Υπ. 'Εθνικής Οικονομίας), υπεύθυνη τότε για τήν έκδοση των έκλογικών αποτελεσμάτων, χρησιμοποίησε μιά μέθοδο για τόν ύπολογισμό των ψήφων των κομμάτων πού οδηγεί, σέ όρισμένες περιπτώσεις, σέ σημαντικά σφάλματα.²⁵ Στό παράρτημα ΙΙΙ γίνεται μιά άναλυτική κριτική αυτής της μεθόδου και έκτιθέται ό τρόπος μέ τόν όποιο πρέπει νά ύπολογιστεί ή έκλογική δύναμη του ΚΚΕ στις εκλογές της 19.8.1928.

'Ερμηνεύοντας τήν πώση της έκλογικής του δύναμης τό ΚΚΕ τήν απέδωσε σέ όργανωτικές αδυναμίες, σέ έσωκομματικές αιτίες (πού έπηρέασαν τήν εμφάνιση της πρώτης κοινοβουλευτικής όμάδας του κόμματος) και στή «ρευστότητα της έπιρροής μας μέσα στις μάζες πού παρυσύρθηκαν από τό

ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Έκλογική δύναμη του ΚΚΕ, 1920-1936

	Σύνολο έγκυρων ψηφοδελτίων	Ψήφοι ΚΚΕ	Ποσοστό ΚΚΕ στό 100 έγκυρα	'Εδρες του ΚΚΕ
1920	746.946 ¹	(50.000) ³	—	—
1923	694.448 ²	(50.000) ³	—	—
1926	958.392	41.982	4,38	10
1928	1.017.281	23.889 ⁴	2,35 ⁴	—
1932	1.171.637	58.223	4,97	10
'933	1.141.331	68.647 ⁴	6,01 ⁴	—
1935	1.029.196	98.542 ⁵	— 6	—
1936	1.274.002	73.411	5,76	15

1. Βλ. 'Αλέξ. Παπαναστασίου, «Δημοκρατία και έκλογικόν σύστημα», στό 'Αρχίον Οικονομικών και Κοινωνικών 'Επιστημών, τόμος 3, τεύχος Α, 'Ιανουάριος-Μάρτιος 1923, Πίνακας Α.

2. Θ. Βερέμη, «Η άναγεννάσασα του 1923 και ή άνακήρυξη της άσολευτης δημοκρατίας», στην 'Ιστορία του 'Ελληνικού 'Εθνους, τόμος ΙΕ', σελ. 276.

3. 'Εκτιμήσεις μέ βάση τά έκλογικά άποτέλεσματά των περισσότερών περιφερειών όπου ύπήρχαν ύποψηφοι του ΣΕΚΕ(Κ). Βλ. άναλυτικά τις πηγές στό παράρτημα Ι και ΙΙ.

4. 'Επανυπολογισμός των άποτελεσμάτων μέ βάση τό μέσον όρο των ψήφων των ύποψηφων του ΚΚΕ σέ κάθε έκλογική περιφέρεια. Βλ. Παράρτημα ΙΙΙ.

5. Τό δημοσίευμα της ΓΣΥΕ για τις εκλογές του 1935 αναφέρει (σελ. κβ') ως σύνολο ψήφων των κομμουνιστών 98.699· στόν αριθμό αυτό συνυπολογιστούν και οι ψήφοι των άρχαιομαρξιστών στη Θεσσαλονίκη.

6. Λόγω της άποχής των βενιζελικών κομμάτων στις εκλογές του 1935, τά ποσοστά του ΚΚΕ δέν παρτιθέινται, γιατί δέν έχουν συγκριτική αξία.

ρεύμα του βενιζελισμού». ²⁶ Είναι δύσκολο νά διαφοροποιηθεί τό ιδιαίτερο βάρος πού είχαν, ως καθοριστικοί παράγοντες της πώσης της έκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ, ή έσωκομματική κρίση και τό ρεύμα του βενιζελισμού. Πάντως οι γερουσιαστικές εκλογές της 21.4.1929²⁷ και ακόμα περισσότερες οι δημοτικές και κοινοτικές εκλογές της 4.8.1929 έπιβεβαίωσαν ότι στό τέλος της δεκαετίας του '20 τό ΚΚΕ βρισκόταν στό χαμηλότερο σημείο της έκλογικής του άήχησης.

Τό πρώτο σημαντικό γεγονός της δεκαετίας του '30, για τό ΚΚΕ, είναι ή έκκληση της Κομμουνιστικής Διεθνούς πού δημοσιεύτηκε τό Νοέμβρη του 1931 και καλούσε τό ΚΚΕ νά σταματήσει τό «χωρίς

26. 'Επίσημα Κείμενα, τόμ. 2ος, σελ. 569.

27. Για τό ΚΚΕ τά άποτέλεσματά των γερουσιαστικών εκλογών άποτελούν περίπου επανάληψη των άποτελεσμάτων των εκλογών της 19.8.1928. 'Η «Στατιστική των γερουσιαστικών εκλογών της 21ης 'Απριλίου 1929» αναφέρει ως σύνολο ψήφων του ΚΚΕ 14.069 ψήφους. 'Εκτός από όρισμένα προβλήματα ύπολογισμού των ψήφων των κομμάτων στις διεδερικές περιφέρειες (άντίστοιχα με αυτά πού έκτιθέινται στό Παράρτημα ΙΙΙ για τις εκλογές της 19.8.1928 και της 5.3.1933), για τήν έκτιμηση της έκλογικής δύναμης του ΚΚΕ στις γερουσιαστικές εκλογές θά πρέπει νά ληφθεί ύπ' όψη πρώτον ότι δέν παρουσίασε ύποψηφίους στη Θεσσαλονίκη (σε άναληρωματική βουλευτική έκλογή πού πραγματοποιήθηκε τήν ίδια μέρα στη Θεσσαλονίκη ό ύποψηφίος του ΚΚΕ 'Ανδρ. Χαϊτάς συγκέντρωσε 3.406 ψήφους, Μακεδονία (Θεσσαλονίκη), 25.4.1929) και ότι στόν έκλογικό σύλλογο 'Ιορπηλίων ύποστήριξε τήν ύποψηφίότητα πού Χαμή Κοέν (Ριζοσπάστης, 16.8.1929) πού συγκέντρωσε 2.994 ψήφους.

25. Μέ βάση τούς ύπολογισμούς αυτούς, ή «Στατιστική των βουλευτικών εκλογών της 19ης Αυγούστου 1928» παραθέτει ως σύνολο ψήφων του ΚΚΕ τόν αριθμό των 14.325 ψήφων (ή 1,41%), ό όποίος έκτοτε έπαναλαμβάνεται από όσους έχουν άσχοληθεί μέ τό θέμα. 'Όσον άφορά τό ίδιο τό ΚΚΕ, φαίνεται ότι ύπολόγισε τή δύναμή του μέ βάση τή μέθοδο πού έκτιθέται στό Παράρτημα ΙΙΙ (ή κάποια παραπλήσια), γι' αυτό και ή σχετική άπόφαση του 4ου συνεδρίου (Δεκέμβριος 1928) αναφέρεται στην «έλάττωση του αριθμού των ψήφων του έργατοαγροτικού μετώπου κατά 50% εν σχέσει με τις εκλογές του 1926» ('Επίσημα Κείμενα, τόμ. 2ος., σελ. 569).

ἀρχές φραξιονιστική πάλη» καί νά «τεθεῖ ἐπικεφαλῇ τῶν ἀγώνων τοῦ λαοῦ». Στίς ἐκλογές τῆς 25.9.1932, τὸ ΚΚΕ παρουσίασε συνδυασμούς σέ ὅλες τίς ἐκλογικὲς περιφέρειες, ἐκτός ἀπὸ αὐτῶν τῶν νομῶν Λασιθίου καί Ρεθύμνης, καί σημειώσε σημαντική ἀνοδο σέ σχέση μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1928 καθὼς καί μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1926 (βλ. Πίνακα Ι). Ἡδη ἀπὸ τὸ 1931, σέ ἀναπληρωματικῆς γεωγραφιστικές, βουλευτικές καί δημοτικές ἐκλογές (Θεσσαλονίκη, Μυτιλήνη καί Πειραιῆς), εἶχαν παρατηρηθεῖ φαινόμενα ἀνάκαμψης.

Σέ ἀπόφαση τοῦ ΠΓ τοῦ ΚΚΕ δίνεται μιά ἐρμηνεία τῶν ἀνακατατάξεων πού παρατηρήθηκαν μέ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν: «Πλατιά λαϊκά στρώματα ἐφύγαν ἀπ' τὸ Βενιζέλο καταδικάζοντας καί καταψηφίζοντας τὴν πολιτική τῆς ἀγνωριστοποίησης, τῆς πείνας, φασισμού, πολέμου. Τό μέγιστο μέρος τῶν μαζῶν αὐτῶν παρασύρθηκε ἀπ' τὴ μεγάλη «ἀντικεφαλαιοκρατική» καί ἀντιβενιζελική δημαγωγία τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, πιστεύοντας ἀκόμη στὴν κοινοβουλευτισμό. Τό πρωτόπορο μέρος ἦρθε σέ μαζ».²⁸

Ἡ γεωγραφικὴ κατανομή τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ, μετὰ τίς ἐκλογές τοῦ 1932, παρουσιάζει σημαντικὲς διαφορὲς σέ σχέση μέ τίς προηγουμένους ἐκλογές καί ἡ ἀπὸ τῆς 1932 δὲν μπορεῖ νά θεωρηθεῖ σάν ἐπανάληψη τῆς ἀπὸ τῆς 1926 (βλ. Χάρτη 1 καί 3). Ἐπίσης, γιὰ πρώτη φορά μετὰ τίς ἐκλογές τοῦ 1920, τὸ ΚΚΕ παρουσίασε σημαντικὴ δύναμη στὴν περιφέρεια πρωτεύουσας (Ἀθήνα, Πειραιῆς καί περιφερειακοὶ ἴδιοι).

Στίς ἐκλογές τῆς 5.3.1933, τὸ ΚΚΕ γνώρισε τὸ μέγιστο τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης (βλ. Παράρτημα ΙΙ) κατὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδο μέ ἔξαιρησιν τὴν ἰδιαίτερη περίπτωσιν τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1935, ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀπέχον τὰ βενιζελικά κόμματα (βλ. Πίνακα Ι).²⁹ Στὴν ἀπόφασιν τοῦ ΠΓ τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν διαπιστώνεται «ἡ μεγάλη αὐξηση τῶν δυνάμεων τοῦ κομμουνισμοῦ,

πού πλησίασε ἀποφασιστικὰ πρὸς τὴν κατάκτησιν τῆς πλειοψηφίας τῆς ἐργατικῆς τάξης (...), ὁ γρήγορος μετασχηματισμός τῶν ταξικῶν δυνάμεων πρὸς ὄφελος τοῦ προλεταριάτου καί τῆς ἐπανάστασης (...).»³⁰

Στίς ἐκλογές τῆς 9.6.1935, ἡ ἀποχὴ τῶν βενιζελικῶν κομμάτων καί ἴσως ἡ πρώτη προσπάθεια ἐκ μέρους τοῦ ΚΚΕ γιὰ πραγματοποίηση συμμαχιῶν εἶχαν σάν ἀποτέλεσμα τὴν αὐξηση τῆς δύναμης του, κυρίως σέ ὁρισμένες ἐκλογικὲς περιφέρειες, στίς περισσότερες ἀπὸ τίς ὁποῖες διέθετε ἤδη μιά ἀξιόλογη δύναμη, γεγονὸς πού παρέχει μιά ἐνδειξὴ γιὰ τοὺς ἐν δυνάμει προσανατολισμούς ἐνὸς τμήματος τῶν βενιζελικῶν ψηφοφόρων.

Στίς ἐκλογές τῆς 26.1.1936, τὸ ΚΚΕ βλέπει νὰ μειώνεται αἰσθητὰ ἡ δύναμὴ του σέ σχέση μέ τὸ 1935 καί νὰ διατηρεῖται στὸ ἐπίπεδο τοῦ 1933 (βλ. Πίνακα Ι). Σέ ἀπόφασιν τοῦ, ΠΓ τοῦ ΚΚΕ ἀναγνωρίζοντας τὸ γεγονὸς αὐτὸ διαπιστώνει ὅτι «οἱ ἐκλογές ἐδῶσαν σοβαρὴ ἐπιτυχία στὸ βενιζελισμό» καί ὅτι «(...) τὸ Παλλαϊκὸ Μέτωπο δὲν μπόρεσε νὰ συγκρατήσῃ καί νὰ αὐξήσῃ τοὺς ψήφους, πού τὸ Ἐνιαῖο Μέτωπο συγκέντρωσε στίς 9 τοῦ Ἰουνίου 1935 (...).»³¹

Τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1936 εἶναι ὁ τελευταῖος διαθέσιμος δείκτης γιὰ τὴ μέτρηση τῆς ἐκλογικῆς ἀπὸ τῆς 1932 τῆς ΚΚΕ, γιὰ τὴ μεταξὺ δικτατορία τῆς 4ης Αὐγούστου ἀνακόπεται ἡ λειτουργία τῶν κομμάτων καί τοῦ κοινοβουλευτικοῦ συστήματος.

3. Οἱ χάρτες τῆς ἐκλογικῆς ἐπιρροῆς τοῦ ΚΚΕ γιὰ τὴν ἐξεταζόμενη περίοδον δείχνουν τὴν ἀνισόμορην κατανομὴ τῆς ἐκλογικῆς τῆς ἀπὸ τῆς 1932, ὅπου διακρίνονται ὁρισμένες ἐστίες δύναμης, ἐνὸς τοῦ μεγαλύτερου τμήματος τῆς χώρας ἡ περιορισμένη παρουσία του (κάτω ἀπὸ 5%) δὲν μποροῦσε νὰ διαταράξῃ τὴν πύλωση ἀνάμεσα στίς δύο κυρίαρχες πολιτικὲς παρατάξεις τῆς ἐποχῆς.

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ βρισκόταν συγκεντρωμένο στὴ Θεσσαλία, στὴ Μακεδονία καί στὴ Θράκη, ὅπου συνολικὰ ἡ δύναμὴ τοῦ ΚΚΕ κυμαίνονταν (μέ ἔξαιρησιν τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1928 καί 1929) γύρω στὸ 10% τῶν ψήφων (βλ. Πίνακα ΙΙ). Οἱ τρεῖς αὐτὲς περιοχές, πού ἀντιπροσώπευαν περίπου τὸ 1/3 τοῦ ἐκλογικοῦ σώματος, ἀντιπροσώπευαν γιὰ τὸ ΚΚΕ περίπου τὰ 2/3 μέ 3/4 τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης.

Ἡ ἀντίθετη ἀνάμεσα στὴν ἱσχυρὴ παρουσία τοῦ ΚΚΕ στίς περιοχές αὐτὲς καί στὴν περιορισμένη παρουσία του στίς ὑπόλοιπες ἦταν ἐντονότερη κατὰ τὴν πρώτη δεκαετία τῆς ὑπαρχῆς του (βλ. Χάρτη 1), ἐνὸς τῆς συνέχειας τὸ χάσμα ἐλαφρῶς μειώνεται καί, κυρίως στὴ διάρκεια τῆς δεκαετίας τοῦ '30, τὸ

28. *Ἐπίσημα κείμενα*, τόμος 3ος, σελ. 448.

29. Σχετικὰ μέ τὴν ἐκτίμησιν τοῦ συνολικοῦ ἀριθμοῦ ψήφων πού συγκεντρώσει τὸ ΚΚΕ στίς ἐκλογές τῆς 5.3.1933, ὑπάρχουν τὰ ἴδια ἀκριβῆς προβλήματα πού ἀναφέρθηκαν σέ σχέση μέ τίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 (βλ. Παράρτημα ΙΙ). Ἡ «Στατιστικὴ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς 5ης Μαρτίου 1933» παραθέτει ὡς σύνολο ψήφων τοῦ ΚΚΕ τὸν ἀριθμὸ τῶν 52.958 ψήφων (ἢ 4,64%), ἐμφανίζοντας ἐπὶ τὴν ἐκλογικὴ δύναμιν τοῦ ΚΚΕ μειωμένη σέ σχέση μέ τίς ἐκλογές τοῦ 1932. Τὸ ἴδιο τὸ ΚΚΕ, σέ ἀνακοίνωσιν τοῦ ΠΓ ἄμεσως μετὰ τίς ἐκλογές, ἀναφέρει πὺλ 80.000 ψήφους (*Ἐπίσημα κείμενα*, τόμ. 3ος, σελ. 507) ἀριθμὸ πού ἀποτελεῖ ὑπερκετικὴν ἀόκμα καί σέ σχέση μέ τὸ μέγιστον ἀριθμὸ ψήφων πού συγκεντρώσαν οἱ ὑποψήφιοι τὸν κατὰ ἐκλογικὴν περιφέρειαν. Ἄς σημειωθεῖ ἐπίσης ὅτι οἱ σημαντικὲς, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, διαφορὲς μεταξὺ μέγιστου καί ἐλάχιστου ἀριθμοῦ ψήφων τῶν ὑποψηφίων τοῦ ΚΚΕ καί ἡ ἐμφανὴς, σέ μερικὲς περιφέρειες (π.χ. Γιάννινα, Χανιά), ἐπικάλυψιν τῶν ψήφων τοῦ ΚΚΕ μέ ψήφους ἄλλων κομμάτων ἀποτελοῦν ἐνδείξεις μιάς δυνάμει, ἀλλὰ ὅχι μορφοποιημένης, ἐκλογικῆς ἐπιρροῆς.

30. *Ἐπίσημα κείμενα*, τόμος 3ος, σελ. 506.

31. *Ἐπίσημα κείμενα*, τόμος 4ος, σελ. 335 καί 337.

	'Εκλογές 1926	'Εκλογές 1928	'Εκλογές 1932	'Εκλογές 1933	'Εκλογές 1935	'Εκλογές 1936
	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %	Έγκυρα ψηφοδ. ψηφοί %
'Αθήνα- Πειραιάς κλπ.	120.622 4.521 3,75	118.785 2.523 2,12	144.517 8.969 6,21	146.927 12.314 8,38	153.857 21.686	156.684 10.378 6,62
Πελοπόννησος	120.815 2.005 1,66	129.478 1.149 0,89	153.672 2.808 1,83	145.752 3.978 2,73	105.031 4.716	161.663 3.735 2,31
Στερεά 'Ελλάδα	171.729 708 0,41	181.979 601 0,33	218.162 2.174 1,00	209.040 2.054 0,98	199.486 3.723	227.670 3.123 1,37
'Επείρωνας και 'Ηπειρος	79.494 1.384 1,74	85.116 1.255 1,47	96.036 2.204 2,29	86.155 4.958 5,75	92.937 1.791	100.229 2.847 2,84
Θεσσαλία	76.068 8.247 10,84	81.199 4.128 5,08	91.856 10.853 11,81	93.806 10.216 10,89	86.134 16.002	132.559 12.915 9,74
Μακεδονία και Θράκη	253.733 22.650 8,93	281.218 11.812 4,20	300.411 26.007 8,66	299.931 27.302 9,10	276.981 39.033	313.242 33.128 10,57
Νησιά του Αιγαίου	72.072 1.366 1,89	76.515 1.922 2,51	88.255 4.777 5,41	85.587 5.546 6,48	76.988 10.674	95.461 5.924 6,21
Κρήτη	63.859 1.101 1,72	60.399 509 0,84	75.341 431 0,57	70.455 2.279 3,23	37.782 917	86.494 1.361 1,57
Σύνολο	958.392 41.982 4,38	1.017.281 ² 23.899 2,35	1.171.617 ² 58.223 4,97	1.141.331 ² 68.647 6,01	1.039.196 98.542	1.274.002 73.411 5,76

1. Βλ. Πίνακα I, σημείωση 4.

2. Στο σύνολο των Έγκυρων έχουν ανυπολογισθεί και τα Έγκυρα ψηφοδέλτια των προνομιούχων εκλογικών περιφερειών ('Υδρας, Σπετσών και Φαιρών), οι οποίες δεν έχουν ενταχθεί σε κανένα γεωγραφικό διαμέρισμα.

3. Βλ. Πίνακα I, σημείωση 5 και 6.

ΚΚΕ εμφανίζει μία σχετική, και σέ όρισμένες περιπτώσεις σημαντική, δύναμη και σέ άλλες περιοχές (βλ. Χάρτη 5).³² Όπωςδήποτε όμως ή γεωγραφική διαφοροποίηση παραμένει σ' όλη τή διάρκεια του μεσοπολέμου, μιά σταθερά πού χαρακτηρίζει τήν εκλογική και πολιτική έπιρροή του ΚΚΕ.

Έκτός από τή γεωγραφική άνισοκατανομή, ένα δεύτερο σημαντικό χαρακτηριστικό τής εκλογικής έπιρροής του ΚΚΕ ήταν ή συγκέντρωση του μεγαλύτερου τμήματος τής δύναμής του στις πόλεις, ιδιαίτερα μεσαίου και μεγάλου μεγέθους (βλ. Πίνακα III). Όμως και στον άστικό πληθυσμό ή εκλογική έπιρροή του ΚΚΕ δέν ήταν ομοιόμορφη αλλά ακόλουθουσε, σέ γενικές γραμμές, τή γεωγραφική διαφοροποίηση πού διαπιστώθηκε πιο πάνω.

Οί κύριες έστιές δύναμης ήταν οί πόλεις τής Θεσσαλίας, τής Μακεδονίας και τής Θράκης και κυρίως τά βιομηχανικά κέντρα τής έποχής εκείνης πού ύπήρχαν σ' αυτές τīs περιοχές (Θεσσαλονίκη, Βόλος, Καβάλα, Ξάνθη). Στή Θεσσαλονίκη (τή σημαντικότερη, σέ απόλυτους αριθμούς, έστια δύναμης του ΚΚΕ στή δεκαετία του '20), ένα σημαντικό τμήμα τής έπιρροής του ΚΚΕ όφειλόταν στο έβραϊκό στοιχείο, πού αποτελούσε περίπου τον 1/4 του πληθυσμού τής πόλης και από τό όποιο προερχόταν ένα σημαντικό τμήμα τής εργατικής τάξης τής Θεσσαλονίκης. 'Η έπιρροή του ΚΚΕ στήν έβραϊκή κοινότητα τής Θεσσαλονίκης, πού μπορεί νά θεωρηθεί ως συνέχεια τής παράδοσης πού είχε δημιουργήσει ή Φεντερασιόν, εμφανίζει μιά σταδιακή μείωση στή διάρκεια του μεσοπολέμου ή όποία είχε ως συνέπεια μιά μικρή κάμψη τής εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ, στο σύνολο τής πόλης.³³

Όσον αφορά τήν εκλογική δύναμη του ΚΚΕ στήν Καβάλα και στήν Ξάνθη, σημαντικά καπνοβιομηχανικά κέντρα, πρέπει νά θεωρηθεί ότι άντανανκλά κατά κύριο λόγο τή συνδικαλιστική και πολιτική έπιρροή του στους καπνεργάτες, οί όποίοι αποτελούσαν, από τīs άρχές του 20ού αϊ., τό πιο όργανω-

32. 'Η σημαντικότερη άπ' αυτές τīs περιπτώσεις είναι ή Λέσβος, όπου το ΚΚΕ, μέχρι τά μέσα τής δεκαετίας του '20, δέν διέθετε σχεδόν καμιά όργανωμένη δύναμη (κανείς αντίρροσπος από τή Λέσβο δέν έλαβε μέρος στή συνέδρια του κόμματος μεταξύ 1918 και 1924, ούτε το ΚΚΕ ύπέδειξε ύποψήφιους στή Λέσβο στις εκλογές του 1920 και 1923). Μία πρώτη, σχετικά σημαντική, έπιρροή διαπιστώνεται στις εκλογές του 1926 πού παραμένει με μικρές διακυμάνσεις σταθερή ως τό τέλος τής δεκαετίας του '20, και αύξάνεται άποτομα από τήν άναπληρωματική βουλευτική εκλογή του 'Ιουλίου 1931.

33. Στις εκλογές του 1926, το ΚΚΕ συγκέντρωσε τό 35% των ψήφων των 'Ισραηλιτών ψηφοφόρων τής Θεσσαλονίκης (*Προσπάσεις* 17.11.1926), ποσοστό άπό τής δύναμης του ΚΚΕ στή Φεντερασιόν στις δημοτικές εκλογές του 1910 (βλ. Μοσκώφ, ό.π., σελ. 370). Στή συνέχεια, ή δύναμη του ΚΚΕ μειώνεται στο 20% περίπου (1928-1933), μιά νά οτάνει τό 12% περίπου στις εκλογές του 1936 (βλ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτος, *Mass Cleavages and Political Strategies in Interwar Greece*, άνέκδοτη διδακτορική διατριβή στο University of California, Berkeley).

ΠΙΝΑΚΑΣ III. Ἐκλογικὴ δύναμις τοῦ ΚΚΕ στὸν ἀστικό καὶ ἀγροτικό πληθυσμό,¹ 1928-1936

	Ἐκλογές 1928			Ἐκλογές 1932			Ἐκλογές 1933			Ἐκλογές 1935			Ἐκλογές 1936		
	ἐγκυρα ψηφοδ. ψηφοί	ΚΚΕ ² %		ἐγκυρα ψηφοδ. ψηφοί	ΚΚΕ %		ἐγκυρα ψηφοδ. ψηφοί	ΚΚΕ ² %		ἐγκυρα ψηφοδ. ΚΚΕ ³	ψηφοί		ἐγκυρα ψηφοδ. ψηφοί	ΚΚΕ %	
Πόλεις μέ περισσότερους ἀπὸ 25.000 κατ.	224.669	10.734	4,77	263.309	29.398	11,16	259.717	33.040	12,72	212.817	49.828		285.234	31.409	11,01
Πόλεις μέ 10-24.999 κατ.	55.828	2.486	4,45	65.325	4.345	6,65	63.891	5.311	8,31	36.666	6.613		71.578	5.732	8,00
Σύνολο πόλεων	280.497	13.220	4,71	328.634	33.743	10,27	323.608	38.351	11,85	249.483	56.441		356.812	37.141	10,41
Οἰκισμοί μέ λιγότερους ἀπὸ 10.000 κατ.	736.784	10.679	1,45	843.003	24.480	2,90	817.723	30.296	3,70	779.713	42.101		917.190	36.270	3,95
Σύνολο	1.017.281	23.899	2,35	1.171.637	58.223	4,97	1.141.331	68.647	6,01	1.029.196	98.542		1.274.002	73.411	5,76

1. Ἡ κατάταξις τῶν πόλεων καὶ οἰκισμῶν ἔγινε μέ βάση τήν ἀπογραφὴν τοῦ 1928.

2. Βλ. Πίνακα I, σημείωσις 4.

3. Βλ. Πίνακα I, σημειώσεις 5 καὶ 6.

μένο καὶ μαχητικό τμήμα τῆς ἐλληνικῆς ἐργατικῆς τάξεως.

Ἐκτός ἀπὸ τίς πόλεις τῆς Θεσσαλίας, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης (καὶ ἐπίσης, ἀπὸ τὸ 1931, τῆς Μυτιλήνης) στὶς ὑπόλοιπες πόλεις ἡ ἐκλογικὴ δύναμις τοῦ ΚΚΕ δέν ξεπερνοῦσε τὸ 10%, καὶ σὲ ἀρκετές περιπτώσεις ἦταν μικρότερη καὶ ἀπὸ τὸ 5%. Στὴν περιφέρεια πρωτεύουσας, ὅπου βρισκόταν συγκεντρωμένο τὸ σημαντικότερο, σὲ σύγκρισιν μέ τίς ἄλλες πόλεις, τμήμα τῆς ἐργατικῆς τάξεως, οἱ προσπάθειες γιὰ δημιουργία μιᾶς πολιτικῆς καὶ ἐκλογικῆς ἐπιρροῆς ἀποτελοῦσαν, στὴ διάρκεια τοῦ μεσοπολέμου, κεντρικό πολιτικό καὶ ὀργανωτικό πρόβλημα γιὰ τὸ ΚΚΕ.

Ἡ περιορισμένη ἀπήχησις τοῦ ΚΚΕ στὴν περιφέρεια πρωτεύουσας (κάτω τοῦ 4%) ἐπαληθεύεται σὲ ὅλες τίς ἐκλογικὲς ἀναμετρήσεις τῆς δεκαετίας τοῦ '20, κι αὐτὸ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ΚΚΕ δέν κατόρθωσε νὰ συγκρατήσει παρὰ μόνο ἓνα μικρὸ τμήμα τῶν «ψηφῶν συμπαθείας» (περίπου 20% τῶν ψηφισάντων) ποὺ συγκέντρωσαν οἱ ὑποψήφιοι τοῦ ΣΕΚΕ (Κ) στὶς ἐκλογές τῆς 1.11.1920. Τὸ σημεῖο ἀνόδου ἐντοπίζεται στὶς ἐκλογές τοῦ 1932, καὶ ἀξίζει νὰ ἐπισημανθεῖ εἰδικά ὁ διπλασιασμός σχεδὸν τῶν ψηφῶν του στὶς ἐκλογές τοῦ 1935 (βλ. Πίνακα II), ἐνδειχθῆς τῆς ἀδιαμφωτῆς ἀκόμα ἀλλὰ σημαντικῆς ἐπιρροῆς του σ' ἓνα τμήμα τῶν βενιζελικῶν ψηφοφόρων τῆς Περιφέρειας Πρωτεύουσας.

Συνολικά πάντως ἡ συγκέντρωση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ στὶς πόλεις καὶ κυρίως στὰ βιομηχανικά κέντρα δείχνει ὅτι ἡ ἐργατικὴ τάξις τῆς ἐποχῆς ὅπου τὸ ΚΚΕ διέθετε ἐπίσης μιὰ ἰσχυρὴ παρουσία στοὺς συνδικαλιστές φορεῖς τῆς, ἀποτελοῦσε τὸ κύριο στοιχεῖο τῆς ἐκλογικῆς του δύναμης.³⁴

Στὶς ἀγροτικὲς περιοχές (ποὺ ὀρίζονται ἐδῶ μ' ἓνα καθαρά στατιστικό κριτήριο: οἰκισμοί μέ λιγό-

τερους ἀπὸ 10.000 κατ.), ἡ ἀπήχησις τοῦ ΚΚΕ ἦταν ἰδιαίτερα περιορισμένη (βλ. Πίνακα III) καὶ ἀνανακαλοῦσε, ἀνάλογα μέ τήν περίπτωσι, τελείως διαφορετικὲς πραγματικότητες. Ἔτσι ὑπῆρχαν περιοχές ὅπου τὸ κύριο τμήμα αὐτῆς τῆς ἐκλογικῆς δύναμης βρισκόταν συγκεντρωμένο σὲ ὀρισμένες «πόλεις» μέ λιγότερους ἀπὸ 10.000 κατ., ἐνῶ ἀλλοῦ ἐπρόκειτο γιὰ μετακινούμενο ἐργατικό πληθυσμό, ποὺ ἐργαζόταν σὲ πόλεις μέ ἐντονὴ παρουσία τοῦ ΚΚΕ.³⁵

Υπῆρχαν ὅμως ἐπίσης καὶ ὀρισμένες περιοχές ὅπου τὸ ΚΚΕ εἶχε ἀποκτήσει μιὰ σχετικὴ σημαντικὴ ἐπιρροή μεταξὺ τῶν ἀγροτῶν, ὅπως π.χ. σὲ ὀρισμένα χωριά τοῦ θεσσαλικοῦ κάμπου, τοῦ Πηλίου, τῆς Λέσβου, τῆς Δράμας, τοῦ Κιλκίς κτλ. Ἐνα ἀπὸ τὰ κύρια ἐμπόδια ποὺ συνάντησε τὸ ΚΚΕ στὴν προσπάθεια του νὰ ἀποκτήσει καὶ νὰ σταθεροποιήσει μιὰ ἐπιρροή στὸν ἀγροτικό πληθυσμό (ἐπιδιώξει ποὺ, μέ βάση τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐκλογῶν τοῦ 1920 καὶ 1923, φαινόταν ἐφικτὴ) ἦταν ἡ παρουσία, ἀπὸ τὰ μέσα τῆς δεκαετίας τοῦ '20, τοῦ Ἀγροτικοῦ Κόμματος. Γι' αὐτὸ, ἡ κρίσιμη τοῦ ἀγροτισμοῦ, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ 1933 καὶ μετὰ, μπορεῖ νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἓνας βασικός παράγοντας ποὺ διευκόλυνε, στὴ δεκαετία τοῦ '30, τὴ μικρὴ ἀλλὰ σταθερὴ ἐπέκτασις τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ΚΚΕ στὸν ἀγροτικό πληθυσμό (βλ. Πίνακα III).³⁶

35. Τὸ πὼ χαρακτηριστικό παράδειγμα εἶναι ἡ Θάσος, ὅπου ἓνα μεγάλον τμήμα τοῦ πληθυσμοῦ ἐργαζόταν στὰ καπνομάγαζα τῆς Καβάλας. Τὸ ΚΚΕ διέθετε στὴ Θάσο, ἀπὸ τίς ἀρχές τῆς δεκαετίας τοῦ '20, μιὰ ἐκλογικὴ ἐπιρροή ποὺ ξεπερνοῦσε τὸ 30%.

36. Ἡ αὐξηση τῆς ἐπιρροῆς τοῦ ΚΚΕ στὸν ἀγροτικό πληθυσμό, κατὰ τὸ διάστημα 1932-1936, ἐντοπίζεται κυρίως σὲ ὀρισμένα προσφυγικά χωριά τῆς Μακεδονίας. Τὸ γεγονός αὐτὸ φαίνεται νὰ ὀδηγεῖ τὸν Ἀγγ. Ἐλεφάντη στὴ λανθασμένη ἀποψηὴ ὅτι «στὰ ἀγροτικά προσφυγικά κέντρα τὸ ΚΚΕ ἔχει τὰ πλεονεκτήματα ποσοστὰ του» καὶ ὅτι «οἱ ἀγρότες πρόσφυγες τῆς Ἑλλάδας ἀποτελοῦν τὸ σημαντικότερον τμήμα τόσο τῆς ἐκλογικῆς ὅσο καὶ τῆς ὀργανωτικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ» (δ.π., σελ. 305,309).

34. Βλ. Γ.Θ. Μαυρογορδάτου, δ.π.

ΧΑΡΤΗΣ 1. Έκλογές της 7. 11. 1926: ΚΚΕ
(% τών ἐγκύρων)

ΧΑΡΤΗΣ 2. Έκλογές της 19. 8. 1928: ΚΚΕ
(% των ἐγκύρων)

ΧΑΡΤΗΣ 3. Έκλογές της 25.9.1932: ΚΚΕ
(% των έγκύρων)

ΧΑΡΤΗΣ 4. Έκλογές της 5.3.1933: ΚΚΕ
(% τῶν ἐγκύρων)

ΧΑΡΤΗΣ 5. Έκλογές της 26.1.1936: ΚΚΕ
(% τῶν ἐγκύρων)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι

Βουλευτικές εκλογές 1.11.1920: υποψήφιοι και εκλογικά αποτελέσματα του ΣΕΚΕ(Κ)

1. Έκλογική περιφέρεια 'Αττικής και Βοιωτίας
Σύνολο ψηφισάντων 82.715

1. Π. Δημητράτος, δημοδιδάσκαλος, μέλος της Κ.Ε.
2. Δ. Λεβάντης, τ. γραμματέας Πανεργατικού Κέντρου 'Αθηνών, υπάλληλος ξενοδοχείου
3. Ε. Παπαναστασίου, δικηγόρος
4. Γεώργ. Παπανικολάου, ηλεκτροτεχνίτης, μέλος εκτελεστικής επιτροπής ΓΣΕΕ
5. 'Αριστοτ. Σίδερης, δικηγόρος, τ. βουλευτής
6. Μιχ. Σιδέρης, μηχανουργός φαρμαστής, γραμματέας 'Ενώσεως εργατών 'Ηλεκτρισμού, μέλος της Κ.Ε.

Μιά ένδειξη για την έκτιμηση της εκλογικής δύναμης του ΣΕΚΕ (Κ) προβάλλει από τα μερικά αποτελέσματα που δημοσιεύθηκαν στις εφημερίδες της εποχής (βλ. *Ριζοσπάστη*, *Πατρίδα* και *Σκριπ*, 2 και 3.11.1920). 'Ετσι σε 10 (από τα 49) εκλογικά τμήματα του δήμου 'Αθηναίων με σύνολο ψηφισάντων 8.331 (από τους 40.610 που ψηφισαν συνολικά στο δήμο 'Αθηναίων, βλ. *Ελεύθερο Βήμα*, 17.12.1923) ο Π. Δημητράτος συγκέντρωσε 1.537 ψήφους (δηλαδή 18%), σε 6 (από τα 18) εκλογικά τμήματα του δήμου Πειραιώς, με σύνολο ψηφισάντων 6.040 (από τους 17.785 που ψηφισαν συνολικά στο δήμο Πειραιώς, βλ. *Ελεύθερο Βήμα*, 17.12.1923), διάφοροι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) (Π. Δημητράτος, 'Αριστ. Σίδερης, Μιχ. Σιδέρης) συγκέντρωσαν 1.289 ψήφους (δηλαδή 21%), ενώ σε άλλες περιοχές (όπως Μέγαρα, Λιδόσια, Κακιοσάλας) τα ποσοστά των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) κυμάνθηκαν γύρω στο 5%. Με βάση τα αποτελέσματα αυτά είναι έπομένως δυνατόν να εκτιμηθεί ότι οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσαν στην 'Αθήνα και τον Πειραιά περίπου 11.000 ψήφους και στο σύνολο της εκλογικής περιφέρειας περίπου 12.000 ψήφους. 'Ο Κατσούλης (δ.π., τομ. Α, σελ. 211) αναφέρει, χωρίς παραπομπή σε πηγή, ότι «ο ΣΕΚΕ δεν πρέπει να συγκέντρωσε πάνω από 15.000 ψήφους».

2. Έκλογική περιφέρεια νομού Θεσσαλονίκης (περιλάμβανε τους σημερινούς νομούς Θεσσαλονίκης, 'Ημαθίας, Κιλίκης και Χαλκιδικής).
Σύνολο ψηφισάντων 37.955

1. 'Αλβ. 'Αρδίτης, αρχισυντάκτης 'Αβάντι	Ψήφοι
14.588
2. Γεωργ. 'Αθ. Γεωργιάδης, τ. αντίεσχαγγε-
λεός πρωτοδικών 'Αθηνών, δικηγόρος	14.966
3. Ν. Δημητράτος, γεν. γραμματέας ΣΕΚΕ(Κ)	15.000
4. 'Αβρ. Μπενανόγια, τυπογράφος, έκτ.
επιτροπος ΓΣΕΕ	14.196
5. Γρ. Παπανικολάου, γεν. γραμματέας
Ε.Κ. Θεσσαλονίκης	15.245
6. Ν. Σαργολόγος, έμποροϋπάλληλος, γραμ.
του κόμματος στη Θεσσαλονίκη	14.511
Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	14.751 (39%)

Οι ψήφοι των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) παρατίθενται με βάση τον *Ριζοσπάστη* της 22.11.1920. Οι ψήφοι που παραθέτει ο *Ριζοσπάστης* είναι κατά 1.800 περίπου περισσότεροι από αυτούς που παραθέτει η *Μακεδονία* (8.11.1920), η οποία δεν συνοπολογίζει τα αποτελέσματα σε 10 εκλογικά τμήματα όπου ακυρώθηκαν οι εκλογές, και γι' αυτό αναφέρεται σε συνολικό αριθμό ψηφισάντων 34.773.

'Ο Κατσούλης (δ.π., τομ. Α', σελ. 211) αναφέρει, χωρίς παραπομπή σε πηγή, ότι το ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε 12.000 ψήφους. Στην έκδοση των άρθρων του Μπενανόγια σε βιβλίο (δ.π., σελ. 140), προφανώς από τυπογραφικό λάθος, αναφέρεται ότι οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσαν 1.500 ψήφους, αντί για 15.000.

3. Έκλογική περιφέρεια Λαρίσης (περιλαμβάνει τους σημερινούς νομούς Λαρίσας και Μαγνησίας)
Σύνολο ψηφισάντων 32.464

1. Δημ. 'Αδαμίδης, καπνεργάτης, γεν. γραμ-
ματ. Καπνεργ. 'Ομοσπονδίας	Ψήφοι
9.327
2. Β. Κανάβας, σιδηροδρομικός, πρ. πρόε-
δρος σιδηροδρομικών Θεσσαλίας	9.677
3. Ι. Κορδάτος, δικηγόρος, μέλος της Κ.Ε.	9.346
4. Ι. Πετσόπουλος, έμπορος χαρτιού, Δ/ντής
<i>Ριζοσπάστη</i>	11.339
5. 'Αριστ. Σίδερης, υποψήφιος και στην 'Ατι-
κοβιοτία	10.856
6. Κ. Στέλλος, γιατρός	10.715
Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	10.210 (31%)

Οι ψήφοι των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) παρατίθενται με βάση τον *Ριζοσπάστη* της 22.11.1920. 'Ο Πετσόπουλος αναφέρει (*Τά πραγματικά αττία της διαγραφής μου από το ΚΚΕ*, 'Αθήνα 1946, σελ. 43) ότι ο ίδιος συγκέντρωσε 11.399 ψήφους. 'Ο Κατσούλης (δ.π., τομ. Α', σελ. 211) αναφέρει, χωρίς παραπομπή σε πηγή, ότι το ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε στο ν. Λαρίσης 6.000 ψήφους

4. Έκλογική περιφέρεια Δράμας (περιλαμβάνει τους σημερινούς νομούς Δράμας και Καβάλας)
Σύνολο ψηφισάντων 18.536

1. Γεωρ. Γεωργιάδης,
υποψήφιος και στη Θεσσαλονίκη
2. Π. Δημητράτος,
υποψήφιος και στην 'Αττικοβιοτία
3. Κ. Κωνσταντινίδης, λογιστής
4. Μ. Μιχαηλίδης, προϊστάμενος της Πανεργατικής 'Ενώ-
σεως Καβάλας
5. Λεων. Χατζησταύρου, γραμματέας του κόμματος στην
Καβάλα
6. 'Αλ'η Μουστενιανή, αντιπρόεδρος Καπνεργατών Καβάλας
7. Χαφούζ 'Ιμπραήμ ή Μουσταφά 'Ιμπραήμ του Μου-
σταφά, σύμβουλος σωματίου καπνεργατών Καβάλας.

'Ο *Ριζοσπάστης* (16.11.1920) αναφέρει ότι οι Κωνσταντινίδης, Μιχαηλίδης και Γεωργιάδης ήρθαν, κατά σειρά, πρώτος, δεύτερος και τρίτος έπιλαχών με διαφορά από 39 ως 80 ψήφους από τον τελευταίο έπιτυχόντα. 'Επομένως, σύμφωνα με τον πίνακα που παραθέτει ο Γ. Χαριτάκης (*Περί αναλογικής εκλογής*, 'Αθήνα 1925, τευχ. Ιον, σελ. 101), ο Κ. Κωνσταντινίδης πρέπει να συγκέντρωσε 9.301 ψήφους. 'Ο Κορδάτος (τομ. Ε', σελ. 544) αναφέρει ότι οι υποψήφιοι του ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσαν περίπου 8.500 ψήφους με διαφορά 150 ψήφων από τον τελευταίο έπιτυ-
χόντα, πληροφορία που έπαναλαμβάνουν οι Καρανικόλας (δ.π., σελ. 384) και Κατσούλης (δ.π., τομ. Α', σελ. 211).

5. Έκλογική περιφέρεια 'Αχαΐας και 'Ηλίδος

1. Ε. Παπαναστασίου, υποψήφιος και στην 'Αττικοβιοτία	
2. Γεωργ. Παπανικολάου	» » » »

6. Έκλογική περιφέρεια Σερρών

1. Ι. Κορδάτος, υποψήφιος και στο ν. Λαρίσης
2. Γιώτης, γραμματέας πανεργατικής 'Ενώσεως
Καβάλας

7. Έκλογική περιφέρεια Εύβοιας

1. Πετσόπουλος, υποψήφιος και στο ν. Λαρίσης

Τά στοιχεία για το σύνολο των ψηφισάντων, στις διάφορες εκλογικές περιφέρειες, παρατίθενται με βάση τη μελέτη του 'Αλεξ. Παπαναστασίου: *Δημοκρατία και εκλογικό σύστημα*, δ.π., (πίνακες Α και Δ). Τά όνόματα και οι ιδιότητες των υποψηφίων του ΣΕΚΕ(Κ) παρατίθενται με βάση τα δημοσιεύματα του *Ριζοσπάστη* στις 19.9.1920, στις 7.10.1920 και στις 31.10.1920.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ II

Βουλευτικές εκλογές 16.12.1923: υποψήφιοι και εκλογικά αποτελέσματα του ΣΕΚΕ(Κ)

Α) Περιφέρειες όπου ως μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε το σφαιρίδιο		Ψήφοι
1. Έκλογική περιφέρεια έπ. Άττικής Κ. Γιομπρές, δικηγόρος	Νικ. Σαργολόγος, υποψήφιος και στή Θεσσαλονίκη Πηγή: Ριζοσπάστης, 19.12.1923.	1.774(36%)
2. Έκλογική περιφέρεια έπ. Χαλκίδος Ι. Χάνος, βαφεύς	12. Έκλογική περιφέρεια πρωτοδ. Ήρακλείου Ι. Ταβερναράκης, υποψήφιος και σέ Άθήνα-Πειραιά	
3. Έκλογική περιφέρεια έπ. Καρυστίας Σύνολο ψηφισάντων: 6.600 περίπου	13. Έκλογική περιφέρεια έπ. Βόλου Σύνολο ψηφισάντων 12.163	Ψήφοι
1. Σεραφ. Μάξιμος, υποψήφιος και στήν Καβάλα	1. Θωμ. Άποστολίδης, γ. γρ. του ΚΚΕ, κεν- τρικός επίτροπος της Όμοσπονδίας Τύπου	5.527
2. Ευάγγ. Ευαγγέλου, υποψήφιος και στή Θεσ- σαλονίκη	2. Δημ. Παπαρρήγας, πρ. γ. γρ. της Ένω- σεως Παλαιών Πολεμιστών Μαγνησίας	5.202
3. Ευάγγ. Πικραμένος, ξυλουργός Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	3. Βάιος Παπανικολάου, γ. γρ. πανεργατικής ένωσης Βόλου και του παγκαπνεργατικού Συλλόγου	4.901
Ψήφοι	4. Στέλλος, ιατρός	4.520
1.151	5. Β. Κανάβας, σιδηροδρομικός	4.517
1.078	6. Ι. Κορδάτος δικηγόρος, διευθυντής του Ριζοσπάστη	4.359
1.129(17%)	Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	4.703(39%)
Πηγή: Ριζοσπάστης 19.12.1923.	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923.	
4. Έκλογική περιφέρεια έπ. Φθιώτιδος 1. Έπ. Άκριβόπουλος, υποψήφιος και στήν έπ. Λαρίσης 2. Ι. Δρίβας, ηλεκτροτεχνίτης-σιδηροδρομικός	14. Έκλογική περιφέρεια έπ. Άλμυρου Σύνολο ψηφισάντων 2.652	Ψήφοι
5. Έκλογική περιφέρεια έπ. Ήλειας Σύνολο ψηφισάντων 13.524	1. Δημ. Παπαρρήγας, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	853
Ψήφοι	2. Β. Παπανικολάου, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	871
3.453	Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	862(32%)
2.754	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923	
3.103(23%)	15. Έκλογική περιφέρεια έπ. Λάρισας Σύνολο ψηφισάντων 6.364	Ψήφοι
Πηγή: Νεολόγος (Πάτρα) 28.12.1923.	1. Έπ. Άκριβόπουλος, σιδηροδρομικός	2.218
6. Έκλογική περιφέρεια έπ. Πατρών Σύνολο ψηφισάντων 11.974	2. Ν. Βαλλιανάτος, γεν. γραμ. του Έργατικού Κέντρου Λαρίσης	2.072
Ψήφοι	3. Β. Κανάβας, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	2.157
2.268(19%)	4. Ι. Δρίβας, υποψήφιος και στήν έπ. Φθιώτιδος	1.604
Πηγή: Νεολόγος (Πάτρα) 23.12.1923. Ό Ριζοσπάστης, 20.12.1923, δίνει έλαφρώς διαφορετικούς αριθμούς, 12.016 και 2.273 αντίστοιχα.	Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	2.013(32%)
7. Έκλογική περιφέρεια έπ. Τριχωνίδος Λεων. Χατζησταύρου, υποψήφιος και στήν Θεσσαλονίκη	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923.	
8. Έκλογική περιφέρεια έπ. Σάμης Δημοσθ. Άρτελάρης	16. Έκλογική περιφέρεια έπ. Άγιάς Σύνολο ψηφισάντων 2.657	Ψήφοι
9. Έκλογική περιφέρεια έπ. Κέρκυρας Σύνολο ψηφισάντων 9.463	1. Κορδάτος, υποψήφιος και στήν έπ. Βόλου	762(29%)
Ψήφοι	Πηγή: Ριζοσπάστης 22.12.1923.	
3.718(39%)	17. Έκλογική περιφέρεια Τινάβου Σύνολο ψηφισάντων 3.752	Ψήφοι
Πηγή: Ριζοσπάστης, 21.12.1923. Τό Έλεύθερο Βήμα, 18.12.1923, δίνει ως σύνολο ψηφισάντων 9.693.	1. Δ. Άδαμίδης, καπνεργάτης	1.302
10. Έκλογική περιφέρεια Ίωαννίνων Σύνολο ψηφισάντων 16.323	2. Δ. Χατζούλης, αγρότης Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	1.171
Ψήφοι	Πηγή: Ριζοσπάστης, 22.12.1923.	1.236(33%)
περίπου 6.500	18. Έκλογική περιφέρεια έπ. Τρικάλων Σύνολο ψηφισάντων 8.734	Ψήφοι
Πηγή: Ός πρός τους ψηφισαντες Έλεύθερον Βήμα, 30.1.1924, και ως πρός τούς ψήφους του Α. Βενέτη, Ριζοσπάστης, 27.12.1923.	1. Ευάγγ. Ευαγγέλου, υποψήφιος και στήν Θεσσαλονίκη	2.337
11. Έκλογική περιφέρεια έπ. Σύρου Σύνολο ψηφισάντων 4.901	2. Ν. Ματούσης, δικάτωρ Νομικής Μέσος όρος υποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	2.233
	Πηγή: Θάρρος (Τρίκαλα), 19.12.1923.	2.285(26%)

19. Έκλογική περιφέρεια *ἐπ. Καρδίτσας*

1. Γ. Σιάντος, γ. γρ. Πανεργατικής Ένώσεως Καρδίτσας
2. Θεοδ. Ἀθάνατος, γ. γραμ. Ένώσεως πολεμιστῶν Καρδίτσας, γραμμ. τιμήματος Καρδίτσας
3. Δημ. Μπαζής, γεωργός
4. Χ. Σίσκος, αγρότης

Μέ βάση τὰ μερικά ἀποτελέσματα πού δημοσίευσσε τὸ *Θάρρος* (Τρικαλά), 17.12.1923, ὁ Γ. Σιάντος συγκέντρωσε περίπου 2.500 ψήφους.

20. Έκλογική περιφέρεια *ἐπ. Έλασσόνας*

- Ν. Ματούσης, υποψήφιος καὶ στὴν ἐπ. Τρικάλων

Β) Περιφέρειες ὅπου ὡς μέσο ψηφοφορίας χρησιμοποιήθηκε τὸ ψηφοδέλτιο

21. Έκλογική περιφέρεια Ἀθηνῶν-Πειραιῶς

Σύνολο ψηφισάντων 69.603 (βλ. *Ἐλευθερον Βήμα*, 16-21.12.1923)

1. Θ. Μάγνος, γραμματέας ὁμοσπονδίας ηλεκτρισμοῦ, ἡλεκτροκινήσεως, φωταερίου. Πρόεδρος σιδηροδρομικῶν ὑπαλλήλων ΣΑΠ
2. Π. Τσελέπη, προϊστάμενος τροχιοδρομικῶς, μέλος ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς ὁμοσπονδίας ηλεκτρισμοῦ τλ.
3. Π. Ἀγγελῆς, ἐκτελεστικὸς ἐπίτροπος ΓΣΕΕ, μέλος Γενικοῦ Συμβουλίου Ναυτικῆς Ὁμοσπονδίας
4. Ι. Ταβερναράκης, γ. γραμ. Ένώσεως Παλαιῶν Πολεμιστῶν Ἀθῆνας

Μέ βάση ὁρισμένα μερικά ἀποτελέσματα ἀπὸ 10 ἐκλογικὰ τμήματα τῆς Ἀθῆνας (ἐκ γηγενῶν) τὸ ΣΕΚΕ (Κ) συγκέντρωσε περίπου τὸ 4% τῶν ψήφων (βλ. *Ἐλευθερον Βήμα*, 16-21.12.1923). Ἐπίσης ὁ Μπεναρῶγια (δ.π., σελ. 167) ἀναφέρει ὅτι τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε στὴν Ἀθῆνα καὶ τὸν Πειραιᾶ τὸ 1/4 τῶν ψήφων τοῦ 1920. Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα ὁδηγοῦν στὴν ὑπόθεση ὅτι τὸ ΣΕΚΕ(Κ) πρέπει νὰ συγκέντρωσε συνολικὰ στὴν περιφέρεια Ἀθηνῶν-Πειραιῶς 2-3.000 ψήφους.

22. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Θεσσαλονίκης*

Σύνολο ψηφισάντων 49.817

1. Εὐαγγ. Εὐαγγέλου, γ. γρ. ΓΣΕΕ	4.320
2. Λεων. Χατζησταύρου (ἢ Χαυλατζῆς), μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ κόμματος καὶ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς καπνεργατικῆς Ὁμοσπονδίας.	4.302
3. Γρηγ. Παπανικολάου, γ. γρ. Ε.Κ. Θεσσαλονίκης	4.585
4. Κων. Ἀσπρόπουλος, σύμβουλος Ἐνώσεως ἐργατῶν τυπογράφων	4.256
5. Ἰωάν. Ταχογιάννης, μέλος διοικήσεως Ἐνώσεως Παλαιῶν Πολεμιστῶν Θεσσαλονίκης	4.332
6. Ἀριστ. Παπαδόπουλος, υποψήφιος καὶ στὴ Βέρεια	4.233
7. Νικ. Σαργολόγος, ἐμποροῦπάλληλος	4.153
8. Θεοδ. Παρασκευᾶς, ἀγρότης	4.197
9. Βασ. Εὐροπούλου, ἱατρός	4.242
10. Δημ. Ἀδαμίδης, υποψήφιος καὶ στὴν ἐπ. Τυρνάβου	4.226
11. Ἀλεξ. Παγκόπουλος, ἐπιθεωρητῆς τροχιοδρομῶν	4.180
12. Παντ. Σακελλαρίου, γρ. Ὁμοσπ. Παλαιῶν Πολεμιστῶν Θεσσαλονίκης	4.234
13. Θεοδ. Ρηγιῶς, δημοσιογράφος	4.252
Μέσος ὁρος ὑποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	4.270(8,6%)

Πηγή: *Τὸ Φῶς* (Θεσσαλονίκη), 21.12.1923.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ συμπίπτουν σὲ γενικὲς γραμμές μετὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Μπεναρῶγια (δ.π., σελ. 167) ὅτι στὴ Θεσσαλονικὴ τὸ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε τὸ 1/4 τῶν ψήφων πού εἶχε συγκεντρώσει τὸ 1920.

23. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Χαλκιδικῆς*

1. Ἰωάν. Αἰκατερινάρης, λογιστῆς
2. Ἀναστ. Πιλαφίδης, πρόεδρος συνδέσμου μεταλλωρύχων Ἰσθόρου.
3. Γρ. Παπανικολάου, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη

24. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Βεροίας*

Σύνολο ψηφισάντων: 5.189

Ἀριστ. Παπαδόπουλος, μέλος τῆς διοικήσεως τῆς Ἐνώσεως Παλαιῶν Πολεμιστῶν Θεσσαλονίκης	Ψῆφοι
1.007(19%) |
|---|---------------------|

Πηγή: *Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη), 18.12.1923.

25. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Ἐδέσσης*

Σύνολο ψηφισάντων 7.710

1. Ι. Πετσιβάς	Ψῆφοι
2.014
2. Ι. Ταχογιάννης, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη	2.010
Μέσος ὁρος ὑποψηφίων ΣΕΚΕ(Κ)	2.012(26%)

Πηγή: *Μακεδονία* (Θεσσαλονίκη), 19.12.1923.

26. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Σερρών*

1. Ι. Κορδάτος, υποψήφιος καὶ στὴν ἐπ. Βόλου
2. Β. Σβίγγος

27. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Δράμας*

1. Ἐλευθ. Σταυρίδης, μέλος τῆς Κ.Ε. τοῦ κόμματος
2. Κ. Μερκουρίου Κωνσταντινίδης, λογιστῆς, γραμ. τμήματος ΣΕΚΕ(Κ) Δράμας
3. Εὐάγγ. Τσαούσης, καπνεργάτης
4. Εὐάγγ. Εὐαγγέλου, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη
5. Εὐριπ. Κούκος, καπνεργάτης
6. Α. Δημητριάδης, αγρότης

28. Έκλογική περιφέρεια *πρωτ. Καβάλας*

1. Σερ. Μάξιμος, μέλος τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Κόμματος
 2. Π. Μιχαηλίδης, γεν. γραμματέας τῆς καπνεργατικῆς Ὁμοσπονδίας
 3. Λεων. Χατζησταύρου, μέλος τῆς Ἐξελεγκτ. ἐπιτροπῆς τοῦ κόμματος καὶ μέλος τῆς ἐκτελεστικῆς ἐπιτροπῆς τῆς καπνεργατικῆς Ὁμοσπονδίας
 4. Ἐλ. Σταυρίδης, υποψήφιος καὶ στὴ Δράμα
 5. Ι. Λαγός
 6. Βασ. Ἀσίκης, γρ. τμημ. Καβάλας, καπνεργάτης, σύμβουλος καπνεργατικῆς Ἐνώσεως Καβάλας
 7. Κ. Μαλαμίδης, καπνεργάτης
 8. Θ. Παρασκευᾶς, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη
- Σύμφωνα με ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Καβάλα πού δημοσιεύτηκε στὸ *Ριζοσπάστη*, 7.1.1924, στὴ ὅσσο τὸ ΣΕΚΕ(Κ) ἰσοψήφισε μετὰ τοὺς βενιζελικούς, ἐνῶ στὴν πόλιν τῆς Καβάλας καὶ στὸ Παγγαῖο πλειοψήφισε στὰ τμήματα τῶν γηγενῶν.

29. Έκλογική περιφέρεια *πρωτ. Ροδόλης* (χριστιανοὶ ἐκλογεῖς)

1. Ἐλ. Σταυρίδης, υποψήφιος καὶ στὴ Δράμα
 2. Βασ. Εὐαγγελίδης, καπνεργάτης, γ. γραμ. Συνδικάτου καπνεργῶν Ξάνθης
 3. Γρ. Παπανικολάου, υποψήφιος καὶ στὴ Θεσσαλονίκη
- Σύμφωνα με ἀνταπόκριση ἀπὸ τὴν Ξάνθην πού δημοσιεύτηκε στὸ *Ριζοσπάστη* 26.12.1923, ἐπὶ συνόλου ψηφισάντων περίπου 10.000, ὁ συνδυασμὸς τοῦ ΣΕΚΕ(Κ) συγκέντρωσε περίπου 1.500 ψήφους ἀπὸ τοὺς ὁποίους 1.000 στὴν περιφέρεια Κομοτινῆς καὶ 500 στὴν περιφέρεια Ξάνθης.

30. Έκλογική περιφέρεια *πρωτοδ. Έβρου*

1. Ν. Βατικιώτης, αγρότης
2. Παν. Μαυρομμάτης, τ. δήμαρχος Διδυμοτείχου
3. Β. Σαμαράς, αγρότης

Σημείωση

Δέν παρατίθενται αποτελέσματα όπου δέν στάθηκε δυνατόν νά έντοπισθοῦν. 'Ο κατάλογος τῶν ὑποψηφίων συντάχθηκε μέ βάση τά δημοσιεύματα τοῦ *Ριζοσπάστη* ἀπό 13.11.1923 ἕως 16.12.1923 καθώς καί τά ἐπί μέρους ἀποτελέσματα πού δημοσιεύθηκαν στίς ἐφημερίδες ὁ ὅποιος ἀναφέρονται σέ κάθε περίπτωση. 'Επειδή στά διαδοχικά δημοσιεύματα τοῦ *Ριζοσπάστη* ὑπάρχουν ὁρισμένες διαφορές (καθώς καί τυπογραφικά λάθη), εἶ-

ναι πιθανόν, σέ ὁρισμένες ἀπό τίς περιφέρειες ὅπου δέν παρατίθενται ἀποτελέσματα, νά ὑπῆρξαν ἀλλαγές τῆς τελευταίας στίγμης, πού δέν στάθηκε δυνατόν νά ἐπισμανθοῦν. Οἱ ἰδιότητες τῶν ὑποψηφίων παρατίθενται ὅπως ἀναφέρονται στόν ἀρχικό κατάλογο ὑποψηφίων (*Ριζοσπάστης*, 15.10.1923) καί στίς παρουσιάσεις τῶν ὑποψηφίων ἀπό τῆς *Ριζοσπάστη* ἀπό 13.11.1923 ἕως 16.12.1923 (γιά τόν Π. Μαυρομμάτη, βλ. καί *Ριζοσπάστη*, 20.1.1924).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙΙ

Σχετικά μέ τόν ὑπόλογισμό τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933

Μιά βασική δυσκολία γιά τήν ἐκτίμηση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τῶν κομμάτων στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933, προέρχεται ἀπό τό γεγονός ὅτι ὁ ἐκλογέας εἶχε τό δικαίωμα στίς πολυεδρικές περιφέρειες νά ψηφίσει ὑποψηφίους ἀπό διάφορα κόμματα, ἀναγράφοντας τά ὀνόματά τους σέ λευκό χαρτί χωρὶς ἐμβλημα κόμματος. Γι' αὐτό, ὁ ἀντίστοιχος στατιστικὸς τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν δέν παραθέτουν τόν ἀριθμὸ ψηφοδελτίων κάθε κόμματος, ἀλλὰ μόνον τὸν ἀριθμὸ τῶν ψήφων πού συγκέντρωνε ὁ κάθε ὑποψήφιος. Στὴν περίπτωση αὐτὴ ὁ λογικότερος τρόπος ὑπολογισμοῦ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης ἑνὸς κόμματος (ἢ ἑνὸς συνδυασμοῦ ἀνεξαρτήτων) σέ μιά περιφέρεια εἶναι νά θεωρηθεῖ ὡς δύναμη τοῦ κόμματος (ἢ τοῦ συνδυασμοῦ ἀνεξαρτήτων) ὁ μέσος ὁρὸς τῶν ψήφων πού συγκέντρωναν οἱ ὑποψήφιοι του. 'Αν, ὅπως συμβαίνει στίς περισσότερες περιπτώσεις, τὸ ἄθροισμα τῶν μέσων ὁρῶν δέν ξεπερνάει τὸ 100%, τότε μπορεί νά θεωρηθεῖ ὅτι αὐτοὶ οἱ μέσοι ὁροὶ ἀποτελοῦν τὴν ἐγκυρότερη προσέγγιση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης κάθε κόμματος. Ταυτόχρονα, οἱ ψήφοι πού συγκέντρωναν ὁ πρῶτος καὶ ὁ τελευταῖος ὑποψήφιος κάθε κόμματος καθορίζουν τά ὅρια διακύμανσης τῆς ἐκλογικῆς τῆς δύναμης. Προβλήματα προκύπτουν ἀν τὸ ἄθροισμα τῶν μέσων ὁρῶν ὑπερβαίνει τὸ 100% (γεγονός πού μπορεί νά συμβεῖ ὅταν υπάρχουν ἑλλείψεις συνδυασμοῦ) ἢ ἀν υπάρχουν ἱσχυροὶ μεμονωμένοι ὑποψήφιοι, γιὰ τὴν δέν εἶναι γνωστὸ ἀν (ἢ σέ ποιά ἀναλογία) οἱ ψήφοι πού συγκέντρωναν οἱ ὑποψήφιοι αὐτοὶ προήλθαν ἀπὸ ἐκλογεῖς πού τοὺς ψηφίσαν ἀποκλειστικά ἢ ἀπὸ προσθήκης τῶν ὀνομάτων τους σέ ψηφοδέλτια πού περιεχόν καὶ ἄλλους ὑποψηφίους. Στίς περιπτώσεις αὐτές οἱ μέσοι ὁροὶ ἐξακολουθοῦν νά παραμένουν ἢ ἐγκυρότερη προσέγγιση τῆς ἐκλογικῆς δύναμης ἑνὸς κόμματος, πρέπει ὅμως νά σημειώνονται ἰδιαίτερα οἱ περιφέρειες ὅπου τὸ ἄθροισμα τῶν ψήφων τῶν διαφόρων κομμάτων καὶ ἀνεξαρτήτων ὑποψηφίων εἶναι μεγαλύτερο ἀπὸ τὸ 100%, γιὰ τὴν στίς περιπτώσεις αὐτές οἱ ὑπολογισμοὶ ἔχουν ἄλλως προσεγγιστικὴ καὶ ἐνδεικτικὴ ἀξία.¹

Μέ βάση τὴν μέθοδο αὐτὴ ἐπανυπολογίστηκαν «οἱ ψήφοι» τοῦ ΚΚΕ στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933 (βλ. πίνακες). Στούς ὑπολογισμοὺς πού ἔγιναν γιά νά διαπιστωθεῖ σέ ποιές περιφέρειες ὑπάρχει πιθανὴ ἐπικάλυψη τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ, ὅπως ἐπανυπολογίστηκε μέ βάση τοὺς μέσους ὁρούς, μέ ψήφους ἄλλων κομμάτων ἢ μεμονωμένων ὑποψηφίων, ὡς ἐκλογικὴ δύναμη κάθε κόμματος θεωρήθηκε ὁ μέσος ὁρὸς τῶν ψήφων τῶν ὑποψηφίων του (ἀσχετα ἀν παρουσιάσει πλήρη ἢ ἑλλιπὴ συνδυασμὸ), ἐνῶ οἱ ψήφοι τῶν μεμονωμένων ὑποψηφίων θεωρήθηκε ὅτι προέρχονταν ἀπὸ «προσθήκες» τῶν ὀνομάτων τους σέ ἄλλα ψηφοδέλτια καί γι' αὐτὸ διαίρεθηκαν μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐδρῶν τῆς συγκεκριμένης ἐκλογικῆς περιφέρειας, ἀφαιρώντας ὁμοῦς ἕνα περιθώριο ἀσφαλείας γιά τίς προσωπικὲς ψήφους τῶν ἱσχυρῶν μεμονωμένων ὑποψηφίων.

1. Σχετικά μέ τὴν μέθοδο αὐτὴ γιά τὸν ὑπολογισμὸ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης ἑνὸς κόμματος, βλβλ. καί Α. Παπαναστασίου, *Δημοκρατία καὶ ἐκλογικὸ σύστημα*, ὅ.σ., σελ. 50-52, ὅπου ἐκτίμηση μέ παραλήπαια μέθοδος γιά τὸν ὑπολογισμὸ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τῶν κομμάτων στίς ἐκλογές τῆς 1.11.1920.

'Η Γενικὴ Στατιστικὴ 'Υπηρεσία τῆς 'Ελλάδος, ἐυέχθη τότε γιά τὴν ἐκδοσὴ τῶν ἀποτελεσμάτων, ἐπιδιώκοντας νά ξεπεράσει τεχνικά τά προβλήματα πού παρουσιάζονταν, υιοθέτησε μιά διαφορετικὴ μέθοδο ὑπολογισμοῦ πού τὴν ὀδήγησε, σέ ὁρισμένες περιπτώσεις, σέ σημαντικά σφάλματα, ἰδιαίτερα ὅσον ἀφορᾷ τὸ ΚΚΕ πού παρουσίασε ἑλλείψεις συνδυασμοῦ σὲ μεγάλου ἀριθμοῦ περιφέρειων. Συγκεκριμένα, σέ κάθε ἐκλογικὴ περιφέρεια: α) διαίρεσε τοὺς ψήφους κάθε ὑποψηφίου μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐδρῶν, β) αὐξήσε ἀναλογικά τὰ πηλίκια τῶν προηγούμενων διαίρεσεων, ἔτσι ὥστε τὸ ἄθροισμά τους νά ἐξισωθεῖ μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐγκύρων ψηφοδελτίων στὴ συγκεκριμένη περιφέρεια, καί τοὺς νέους ἀριθμοὺς πού προκύπτουν ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς ὑπολογισμοὺς θεωρῆσε ὡς «ψήφους» τοῦ κάθε ὑποψηφίου, καί γ) γιά κάθε κόμμα ἄθροισε τὸς «ψήφους» τῶν ὑποψηφίων του πού ὑπολογίστηκαν μέ τὴν προηγούμενη διαδικασία καί τὸ ἄθροισμα αὐτὸ παρέθεσε ὡς ἐκλογικὴ δύναμη τοῦ κόμματος στὴ συγκεκριμένη ἐκλογικὴ περιφέρεια. 'Ετσι, π.χ., στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928, στὴν περιφέρεια τοῦ τ. δήμου 'Αθηναίων (μέ 22 ἔδρες) οἱ δύο ὑποψήφιοι τοῦ 'Ενιαίου Μετώπου συγκέντρωσαν 1.689 καί 1.682 ψήφους, μέ μέσο ὁρὸ ἐπομένως 1.686 (2,24%), πού μπορεί νά θεωρηθεῖ ὅτι ἀντιπροσωπεύει τὴν πραγματικὴ ἐκλογικὴ δύναμη τοῦ ΚΚΕ, δεδομένου ὅτι τὸ ἄθροισμα τῶν ἀντιστοιχῶν μέσων ὁρῶν ὁλῶν τῶν κομμάτων ἰσοῦται μέ 99,3%, δηλαδή εἶναι μικρότερο ἀπὸ τὸ 100%, ἐνῶ οἱ ἀνεξαρτήτοι ὑποψήφιοι συγκέντρωσαν πολὺ μικρὸ ἀριθμὸ ψήφων. 'Ομοῦς, ἡ Στατιστικὴ 'Υπηρεσία, ἐφαρμόζοντας τὴν μέθοδο πού περιγράφηκε πῶ πάνω, διαίρεσε τοὺς ψήφους τῶν ὑποψηφίων τοῦ 'Ενιαίου Μετώπου μέ τὸν ἀριθμὸ τῶν ἐδρῶν, δηλαδή μέ τὸ 22, καί τὸ ἄθροισμα τῶν πηλίκων, 77 καί 76 ἀντίστοιχα (μέ μιά μικρὴ προσαύξηση γιά νά ἐξισώσει τὸ ἄθροισμα τῶν «ψήφων» ὁλῶν τῶν ὑποψηφίων μέ τὸ συνολο τῶν ἐγκύρων ψηφοδελτίων), ἔδωσε ὡς ἀριθμὸ ψήφων τοῦ 'Ενιαίου Μετώπου, τὸ ὁποῖο ἐμφανίζεται νά ἔχει συγκεντρώσει στὸν τ. δήμο 'Αθηναίων, 156 ψήφους, δηλαδή οὔτε τὸ 1/10 τῆς πραγματικῆς τῆς ἐκλογικῆς δύναμης.

Ὁ αὐθαίρετος αὐτὸς τρόπος ὑπολογισμοῦ τῶν «ψήφων» κάθε κόμματος δέν εἶναι τὸ μοναδικὸ μειονέκτημα τῶν 'Στατιστικῶν» τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν τῆς 19.8.1928 καί τῆς 5.3.1933. Μιά ἄλλη αὐθαίρεση—πού δέν σχετίζεται μέ τὸν ὑπολογισμὸ τῆς ἐκλογικῆς δύναμης τοῦ ΚΚΕ—εἶναι ὅτι α) συνυπολογίστηκε στὴ δύναμη τῶν κομμάτων καί ψήφους ἀνεξαρτήτων ὑποψηφίων καί β) σέ περιφέρειες πού ὑπῆρξαν συνδυασμοὶ συνεργασίας διαφόρων κομμάτων ὑπολογίστηκε χωριστὰ ἡ δύναμη κάθε κόμματος μέ βάση τοὺς ψήφους τῶν ὑποψηφίων. Π.χ., στίς ἐκλογές τῆς 19.8.1928, στὴν περιφέρεια Μεγαρίδου, ὁ συνδυασμὸς συνεργασίας τοῦ Κ.Φ. καί τῆς Δ.Ε. (ἑνὰς ὑποψηφίους ἀπὸ κάθε κόμμα) συγκέντρωσε, κατὰ μέσο ὁρὸ, 2.052 ψήφους, ἐνῶ δύο ἀνεξάρτητοι βενιζελικοὶ ὑποψήφιοι συγκέντρωσαν ἀθροιστὰ 756 ψήφους. Μὲ τὴν μέθοδο ὑπολογισμοῦ πού ἐφάρμοσε ἡ Στατιστικὴ 'Υπηρεσία τὰ ἀποτελέσματα αὐτὰ μετατρέπονται, στὸν πίνακα ὅπου παρατίθεται ἡ δύναμη τῶν κομμάτων ἀνὰ ἐκλογικὴν περιφέρεια (σελ. κε'), στὰ ἐξῆς: Κ.Φ. ψήφοι 1.502, Δ.Ε. ψήφοι 1.004, ἀνεξάρτητοι 0.

ΠΙΝΑΚΑΣ. Έκλογική δύναμη του ΚΚΕ στις εκλογές της 19.8.1928 και της 5.3.1933

Έκλογικές περιφέρειες	Βουλευτικές εκλογές 19.8.1928				Βουλευτικές εκλογές 5.3.1933			
	Μέγιστο ψηφών υπο- ψηφίων ΚΚΕ ψηφοί	%	Ψήφοι	%	Μέγιστο ψηφών υπο- ψηφίων ΚΚΕ ψηφοί	%	Ψήφοι	%
1. Τόπος Δήμος Αθηνών	1.689	2,25	1.682	2,24	1.686	2,24	156	0,21
2. » Δήμος Πειραιώς	805	2,24	776	2,16	785	2,18	320	0,89
3. Έπαρχια Αιθιώς	—	—	—	—	—	—	—	—
4. » Σπετσών & Έρμιονδος	—	—	—	—	—	—	—	—
5. » Κυθήρων	—	—	—	—	—	—	—	—
6. Υπόλοιποι έπαρχιας Άρκτης	92	0,89	92	0,89	92	0,89	32	0,31
7. Έπαρχια Τροιζηνίας	52	2,55	52	2,55	52	2,55	52	2,55
8. » Θηβών	—	—	—	—	—	—	—	—
9. » Λεβαδείας	114	1,59	114	1,59	114	1,59	114	1,59
10. » Μεγαροπόλ	—	—	—	—	—	—	—	—
11. » Δομοκού	—	—	—	—	—	—	—	—
12. » Δοιρίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
13. » Λοκρίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
14. » Παρνασσίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
15. » Φθιώτιδος	446	3,81	446	3,81	446	3,81	152	1,29
16. » Βελάτου	—	—	—	—	—	—	—	—
17. » Βουτιάς	—	—	—	—	—	—	—	—
18. » Ειμαριαίας	—	—	—	—	—	—	—	—
19. » Νεοπολιτίου	3	0,04	3	0,04	3	0,04	3	0,04
20. » Ναυπακτίας	228	2,97	228	2,97	228	2,97	117	1,52
21. » Τριφυλίδος	—	—	—	—	—	—	—	—
22. » Καρυστίας	—	—	—	—	—	—	—	—
23. » Ιστιαίας	—	—	—	—	—	—	—	—
24. » Σκοπέλου	—	—	—	—	—	—	—	—
25. » Χαλκίδος	266	2,33	266	2,33	266	2,33	136	1,19
26. » Άγρας	152	5,11	152	5,11	152	5,11	152	5,11
27. » Άλμυρού	175	4,19	175	4,19	175	4,19	175	4,19
28. » Φαρσάλων	—	—	—	—	—	—	—	—
29. » Βόλου	1.960	9,82	1.595	7,99	1.776	8,90	1.793	8,99
30. » Αρδίας	609	7,22	511	6,06	560	6,64	573	6,80
31. » Έλασσόνας	60	1,33	60	1,33	60	1,33	60	1,33
32. » Τυνησίου	200	4,46	200	4,46	200	4,46	200	4,46
33. » Καλαμάκας	—	—	—	—	—	—	—	—
34. » Καρίστου	1.058	6,07	1.058	6,07	1.058	6,07	286	1,64
35. » Άρτης-Τριουμέρκων	183	1,67	112	1,02	147	1,34	101	0,92
36. » Κερκυρας	—	—	—	—	—	—	—	—
37. » Παξών	343	1,92	343	1,92	343	1,92	88	0,49
38. » Λευκάδος	—	—	—	—	—	—	—	—
39. » Ιθάκης	—	—	—	—	—	—	—	—
40. » Σάμης	17	1,01	17	1,01	17	1,01	17	1,01
41. » Κρανιάς	—	—	—	—	—	—	—	—
42. » Πάλης	—	—	—	—	—	—	—	—
43. » Ζακύνθου	10	0,31	10	0,31	10	0,31	10	0,31
44. » Άνδρου	—	—	—	—	—	—	—	—
45. »	—	—	—	—	—	—	—	—

(συνεχίζεται)

ή εξέλιξη της εκλογικής δύναμης του ΚΚΕ μεταξύ των δύο πολέμων

46.	» Τήνου	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
47.	» Θήρας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
48.	» Κέας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
49.	» Μήλου	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
50.	» Νάξου	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
51.	» Σίφου	38	0,68	38	0,68	38	0,68	38	0,68	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
52.	» Αιγιάλειος	106	0,50	106	0,50	106	0,50	22	0,10	85	1,27	85	1,27	85	1,27	85	1,27	85	1,27	71
53.	» Ήλκιας	30	0,50	30	0,50	30	0,50	30	0,50	157	0,60	157	0,60	157	0,60	157	0,60	32	0,12	—
54.	» Καλαβρύτων	164	0,84	158	0,81	161	0,83	65	0,33	628	2,60	628	2,60	628	2,60	628	2,60	127	0,53	—
55.	» Πατρών	125	0,69	125	0,69	125	0,69	45	0,25	311	1,51	311	1,51	311	1,51	311	1,51	105	0,51	—
56.	» Άργους	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
57.	» Κορινθίας	18	0,31	18	0,31	18	0,31	18	0,31	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
58.	» Ναυπλίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
59.	» Γορτυνίας	89	0,96	89	0,96	89	0,96	45	0,49	283	2,83	283	2,83	283	2,83	283	2,83	144	1,44	—
60.	» Μεγαροπολείας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
61.	» Καλαμών	89	0,96	89	0,96	89	0,96	45	0,49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
62.	» Μεγαλοπόλεως	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
63.	» Μεσσηνίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
64.	» Μεσσηνίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
65.	» Μεσσηνίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
66.	» Πύκιος	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
67.	» Τριφυλίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
68.	» Γυθείου	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
69.	» Έπιδαύρου-Λιμενάς	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
70.	» Λακεδαιμονίας	72	0,62	72	0,62	72	0,62	37	0,32	418	3,20	418	3,20	418	3,20	418	3,20	215	1,65	—
71.	» Ορίτου	612	3,65	605	3,61	608	3,62	311	1,85	1.399	7,56	1.393	7,56	1.393	7,53	1.393	7,53	729	3,94	—
72.	» Προεδρείον Βερροίας	130	1,29	125	1,24	127	1,26	129	1,28	188	2,05	188	2,05	188	2,05	188	2,05	96	1,04	—
73.	» Χαλκιδικής	362	1,95	362	1,95	362	1,95	93	0,50	695	6,28	684	6,18	690	6,24	699	6,32	498	4,32	—
74.	» Έβρους	1.147	5,76	1.103	5,54	1.119	5,62	910	4,57	2.476	11,33	2.350	10,75	2.412	11,04	2.529	11,59	1.529	7,00	—
75.	» Κεζάνης	2.529	13,25	2.304	12,07	2.425	12,65	2.018	10,47	5.802	28,46	5.218	25,59	5.549	27,72	5.611	27,52	3.942	17,52	—
76.	» Φλώρινης	690	3,36	690	3,36	690	3,36	101	0,49	2.724	13,99	2.724	13,99	2.724	13,99	2.724	13,99	435	2,23	—
77.	» Ιωαννίνων	195	1,82	195	1,82	195	1,82	66	0,62	828	7,45	828	7,45	828	7,45	828	7,45	370	3,33	—
78.	» Πρεβέζης κλπ.	2.206	8,53	1.572	6,08	1.884	7,29	1.389	5,37	4.824	17,22	4.546	16,23	4.703	16,79	4.299	15,34	338	2,24	—
79.	» Αιτωλίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
80.	» Σάμου	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
81.	» Σάμου	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
82.	» Χίου	281	1,34	251	1,20	266	1,27	114	0,54	877	3,26	877	3,26	877	3,26	877	3,26	153	0,57	—
83.	» Λαμίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
84.	» Λαμίας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
85.	» Ρεθύμνης	243	1,54	243	1,54	243	1,54	67	0,43	1.402	7,14	1.402	7,14	1.402	7,14	1.402	7,14	404	2,05	—
86.	» Ρεθύμνης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
87.	» Χανίων	2.512	3,43	2.301	3,15	2.421	3,31	968	1,32	7.764	9,74	7.149	8,97	7.621	9,56	5.837	7,32	1.180	15,30	—
88.	» Θεσσαλονίκης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
89.	» Θεσσαλονίκης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
90.	» Διόλου Θεολογ.	1.481	15,16	1.457	14,91	1.469	15,04	1.537	15,73	1.151	14,92	1.144	14,83	1.148	14,88	1.180	15,30	1.180	15,30	—
91.	» Προεδρείον Έβρου	556	2,65	539	2,56	546	2,60	435	2,07	1.603	7,20	1.582	7,09	1.594	7,15	1.580	7,15	850	8,84	—
92.	» Ροδόπης	954	6,93	910	6,61	931	6,76	1.001	7,27	2.111	16,83	2.066	16,47	2.085	16,62	2.089	16,66	1.117	0,74	—
93.	» Εύβοιας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
94.	» Εύβοιας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
95.	» Εύβοιας	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
96.	» Προνοήτιος Περιφ.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
97.	» Σπάρτης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
98.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
99.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
100.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
101.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
102.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
103.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
104.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
105.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
106.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
107.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
108.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
109.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
110.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
111.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
112.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
113.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
114.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
115.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
116.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
117.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
118.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
119.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
120.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
121.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
122.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
123.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
124.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
125.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
126.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
127.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
128.	» Ξάνθης	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		

Σημώσεις στον προηγούμενο πίνακα

1. Σχετικά με τα αποτελέσματα των εκλογών της 19.8.1928

α) Οι εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 7,9,19,26,27,31,32,40,43,51,54 και 60 ήταν μονοεδρικές, και επομένως δεν υπάρχει διαφορά με τους πίνακες της «Στατιστικής των βουλευτικών εκλογών της 19ης Αυγούστου 1928» (σελ. κδ-λα).

β) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 29,30,74,76,92 και 94 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε πλήρη συνδυασμό και επομένως οι διαφορές με τους πίνακες της «Στατιστικής...» είναι άσημαντες.

γ) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 1,2,35,55,72,80,81,84,87,91 και 93 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε έλλιπη συνδυασμό με περισσότερους από έναν υποψηφίους. Από τις περιφέρειες αυτές μόνο στη Δράμα (80) το άθροισμα των μέσων όρων για τα διάφορα κόμματα και των «ψηφών» που συγκέντρωσαν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι είναι μεγαλύτερο από 100%, αλλά η επικάλυψη αυτή δεν φαίνεται να σχετίζεται με την εκλογική δύναμη του Έναιου Μετώπου.

δ) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 6,15,21,25,34,37,53,57,63,70,75,77,79,82,83 και 90 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε έναν μόνο υποψήφιο. Από τις περιφέρειες αυτές στη Φθιώτιδα (15), στις Σέρρες (79) και στα Γιάννενα (82), το άθροισμα των μέσων όρων για τα διάφορα κόμματα και των «ψηφών» που συγκέντρωσαν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι είναι μεγαλύτερο από 100%. Στις Σέρρες η επικάλυψη αυτή δεν φαίνεται να σχετίζεται με την εκλογική δύναμη του Έναιου Μετώπου, ενώ στη Φθιώτιδα και στα Γιάννενα είναι πολύ πιθανή μία επικάλυψη των ψηφών του Έναιου Μετώπου με ψηφους άλλων κομμάτων ή μεμονωμένων υποψηφίων. Στις δύο αυτές περιφέρειες το Έναιο Μέτωπο συγκέντρωσε συνολικά 1.136 ψηφους.

ε) Οι πίνακες της «Στατιστικής των Βουλευτικών εκλογών της 19ης Αυγούστου 1928» (σελ. κδ-λα) αναφέρουν ως σύνολο ψηφών του Έναιου Μετώπου 14.325 ψηφους ή 1,41%. Η διαφορά με το αντίστοιχο σύνολο που παρατίθεται εδώ προέρχεται από δύο τυπογραφικά λάθη του πίνακα της «Στατιστικής...» (στην εκλογική περιφέρεια Φλωρίνης και στον εκλογικό σύλλογο Μουσουλμάνων Θράκης) τα οποία διορθώθηκαν.

2. Σχετικά με τα αποτελέσματα των εκλογών της 5.3.1933

α) Οι εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 9,11,13,17,26,27,28,31,32,39,40,41,42,43,51,52,68, και 71 ήταν μονοεδρικές, και επομένως δεν υπάρχει καμία διαφορά με τους πίνακες της «Στατιστικής των βουλευτικών εκλογών της 5ης Μαρτίου 1933» (σελ. κη-λε).

β) Στις προεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 1,2,29,30,74,76,81,92 και 94 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε πλήρη συνδυασμό, και επομένως οι διαφορές με τους πίνακες της «Στατιστικής...» είναι άσημαντες. Στην περιφέρεια Αθηνών (1), η στήλη «ελάχιστο» αντιπροσωπεύει ούσιαστικά τη δύναμη του Έναιου Μετώπου χωρίς την πρωμόδτηση των αρχιεπισκόπων.

γ) Στις πολυεδρικές εκλογικές περιφέρειες υπ' αρ. 34,35,72,79,80,84,85,91 και 93 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε έλλιπη συνδυασμό με περισσότερους από έναν υποψηφίους. Από τις περιφέρειες αυτές, το άθροισμα των μέσων όρων για τα διάφορα κόμματα και των «ψηφών» που συγκέντρωσαν οι ανεξάρτητοι υποψήφιοι, είναι μεγαλύτερο από 100% στην Καρδίτσα (34) και στη Θεσσαλονίκη (91). Για την Καρδίτσα, η δύναμη του Έναιου Μετώπου πρέπει να θεωρηθεί ότι εκφράζεται από τη στήλη «ελάχιστο» (ή διαφορά της από τη στήλη «μέγιστο» αντιπροσωπεύει τις «προσωπικές» ψηφους του Γ. Σιάντου), ενώ για τη Θεσσαλονίκη, η στήλη «ελάχιστο» αντιπροσωπεύει ούσιαστικά τη δύναμη του Έναιου Μετώπου χωρίς την πρωμόδτηση των αρχιεπισκόπων, και ταυτόχρονα είναι πιθανή μία επικάλυψη (της τάξεως του 0,5%-1%), μάλλον με το Άγροτικό Κόμμα το οποίο παρουσίασε μόνο 2 υποψηφίους.

δ) Στις πολυεδρικές περιφέρειες υπ' αρ. 6,8,10,15,18,21,22,25,37,53,55,57,63,70,73,75,77,78,82,83,86,87,90 και 95 το Έναιο Μέτωπο παρουσίασε ένα μόνο υποψήφιο. Από τις περιφέρειες αυτές στη Φθιώτιδα (15), στην Τριχωνίδα (15), στην Πάτρα (55), στα Γιάννενα (82), στην Πρέβεζα (83), στη Χίο (86) και στα Χανιά (90) είναι πολύ πιθανή μία επικάλυψη των ψηφών του Έναιου Μετώπου με ψηφους άλλων κομμάτων ή μεμονωμένων υποψηφίων. Στις περιφέρειες αυτές το Έναιο Μέτωπο συγκέντρωσε συνολικά 7.183 ψηφους.